

**Fogyatékos hallgatók mentorálási stratégiái és támogatása az
Óbudai Egyetemen**

Tartalom

Bevezetés	3
1. A fogyatékossgal élők helyzete	6
1.1 A fogyatékossgalhoz való viszonyulás az emberiség történetében	6
1.2 Paradigmaváltás a fogyatékosügyben	7
1.3 A fogyatékossgal élők helyzete hazánkban	9
1.3.1 Jogszabályi háttér	9
1.3.2 Foglalkoztatási helyzetkép	13
1.3.3 Fogyatékossgal élő személyek az oktatásban	16
2. Fogyatékossgal élő diákok speciális szükségletei az integrált oktatásban	27
2.1 Mozgáskorlátozottak integrált oktatása	27
2.2 Látássérültek integrált oktatása	28
2.3 Hallássérültek és beszéd fogyatékosok integrált oktatása	29
2.4 Értelmileg akadályozottak integrált oktatása	30
2.5 Autizmus spektrum zavarral élők integrált oktatása	30
3. Fogyatékossgal élők a felsőoktatásban	32
3.1 A fogyatékossgal élők továbbtanulási lehetőségei	32
3.2 Fogyatékossgal élők nehézségei a felsőoktatásban	35
3.2.1 Közlekedés, tájékozódás	35
3.2.2 Finanszírozási problémák	35
3.2.3 Kommunikáció, információszerzés	36
3.3 Esélyegyenlőségi törekvések a gyakorlatban	37
4. Fogyatékossgal élők helyzete az Óbudai Egyetemen	43
4.1 Esélyegyenlőségi szabályzat	43
4.2 A megsegítés formái	45
4.3 Látássérültek az egyetemen – sérülésspecifikus eszköztár	47
4.4 Elektronikus fehérbot fejlesztése az egyetemen	52
4.5 Látássérültek ECDL-oktatása az Óbudai Egyetemen	53
Összefoglalás	62
Summary	64
Irodalomjegyzék	66
Jogszabályok	66

Felhasznált irodalom:.....	66
----------------------------	----

Bevezetés

A témaválasztás indoklása

Hazánkban öröndetes módon egyre inkább nő a fogyatékossggal élő hallgatók részvétele a felsőoktatásban. A felsőfokú végzettség megszerzése olyan mérföldkő a fogyatékos személyek számára, ami további életminőségüket, munkaerő-piaci helyzetüket is nagyban befolyásolja. Hosszú út vezetett azonban odáig, hogy a fogyatékosok felsőfokú tanulmányai megvalósulhassanak: mind az egyén életében, mind a társadalom szemléletének alakulásában. Évszázadok során változott, formálódott a szakmának és a közvéleménynek a fogyatékossgghoz való viszonyulása, míg végül elismerést nyert, hogy a fogyatékos ember nem csökkent értékű, hanem a környezet támogatásával teljes értékű, aktív tagjává képes válni a társadalomnak. Az egyén szintjén nagyban befolyásolja a lehetőségeket, hogy milyen mértékben részesült a környezet támogatásában. Meggyőződése, hogy az egyéni képességek és ambíciók mellett a sérülésspecifikus módon akadálymentesített, támogató, fejlesztő hatású környezet is kiemelt szerepet játszik abban, hogy a fogyatékossggal élő személyek képesek bejutni a felsőoktatásba és ott tanulmányokat folytatni, diplomát szerezni.

A jogi szabályozás számos területen igyekszik megteremteni az esélyegyenlőség feltételeit, megkönnyíteni a továbbtanulást a fogyatékossggal élők számára. Ugyanakkor a gyakorlatban még mindig jellemző, hogy a legjobb szándék és az előremutató törekvések ellenére az érintett hallgatók ugyanolyan, vagy hasonló problémákkal szembesülnek a felsőoktatási intézményekben, mint amikkel a hétköznapiok során is meg kell küzdeniük. Társadalmunk még mindig csupán kis mértékben mondható „fogyatékosbarát”-nak, az akadálymentesítés is gyerekcipőben jár egyelőre, legalábbis a nálunk fejlettebb, nyugati társadalmakhoz képest.

Fogyatékossggal élő felsőoktatási hallgatóként diplomamunkámban igyekszem árnyalt képet nyújtani a fogyatékossggal élő hallgatók helyzetéről, nehézségeiről, valamint azokról az előremutató törekvésekről, amelyeket környezetemben ezen a területen tapasztalok, különös tekintettel az Óbudai Egyetem fogyatékosügyi gyakorlatára.

A dolgozat felépítése

Diplomamunkám első felében bemutatom a fogyatékossgal élők helyzetét általában, különös tekintettel azokra a tényezőkre, amelyek a felsőoktatási tanulmányokkal összefüggésben állnak. Egy rövid történeti áttekintést követően bemutatom, milyen szakmai és társadalmi szemléletváltásnak köszönhető, hogy a fogyatékossgal élők oktatása, rehabilitációja, integrációja társadalmi kérdéssé vált, fókuszba helyeződött. Míg évszázadokon keresztül a fogyatékosok csupán passzív alanyai voltak a társadalmi gondoskodásnak, az elmúlt időszakban lehetővé vált, hogy aktív részesei legyenek életük alakításának a környezet támogatásával. Ennek a folyamatnak az ismertetése úgy vélem, elengedhetetlen ahhoz, hogy a felsőoktatásban tanuló fogyatékosok helyzetét tárgyalni tudjam.

Ezt követően bemutatom a hazai fogyatékossgal élők helyzetét, az esélyegyenlőség megteremtésére irányuló jogi szabályozásokat, a munkaerő-piaci helyzetet, valamint az oktatásban tapasztalható tendenciákat. Témám szempontjából kiemelt jelentőségű az oktatási integráció kérdése, ennek a szakmai irányelvei, gyakorlati megvalósulása a hazai oktatásban. A fogyatékossgal élő tanulók az oktatás szempontjából sajátos nevelési igényűnek számítanak, ami a pedagógiai megközelítésben azt jelenti, hogy a közoktatásban speciális iskolarendszerben, vagy integráltan, ép társaikkal együtt tanulhatnak, speciális szükségleteik figyelembe vételével. Lényeges, hogy a fogyatékossgal élő tanulók esetében a speciális szükségletek egész életükben jelen vannak: a fogyatékos állapot kialakulásától – gyakran születéstől – kezdve, így az óvodától az egyetemig kalkulálni kell ezekkel a sajátosságokkal. Lényegében ugyanazok a szempontok érvényesülnek a felsőoktatásban az integráció során, mint a közoktatási intézményekben. Öröndetes módon mind az integráltan tanuló fogyatékosok, mind a magasabb iskolai végzettséget szerzők aránya emelkedik.

Számos statisztika bizonyítja, hogy a fogyatékossgal élők életminőségét jelentősen meghatározza az oktatásuk, ami hatással van a későbbi elhelyezkedési lehetőségeikre is. Bár a fogyatékossgal élők foglalkoztatási mutatói rendkívül aggasztóak, munkámban igyekszem bemutatni, hogy a magasabb iskolai végzettség csökkenti a munkanélküliség, valamint az inaktivitás kockázatát.

Áttekintem a különböző fogyatékosági kategóriákkal élők integrált oktatására vonatkozó szakmai javaslatokat és útmutatásokat, amelyek révén a fogyatékosággal élő tanulók helyzete megkönnyíthető, ép társaikkal való együttes tanulásuk megvalósítható.

A következő fejezetben térek rá a fogyatékosággal élők helyzetének bemutatására a felsőoktatásban. Összegyűjtöttem mindazokat az előremutató törekvéseket, amelyekkel a hazai egyetemek igyekeznek elősegíteni a sérült hallgatók tanulásának megkönnyítését, emellett pedig bemutatom azokat a jellemző problémákat, amelyekkel a hallgatók szembesülnek felsőoktatási tanulmányaik során. A helyzetelemzés során nem csak a dokumentumokra támaszkodom, hanem igyekszem összegyűjteni a különböző fogyatékosági kategóriák szerint a valós hallgatói tapasztalatokat, pozitív és negatív élményeket.

Átfogóan bemutatom az Óbudai Egyetem fogyatékosügyi szabályzatát, annak gyakorlati megvalósulását, illetve a fogyatékosügyi koordinátor szerepét.

Ezt követően ismertetem az egyetemen megvalósuló jó gyakorlatokat, a fogyatékosággal élők infokommunikációs támogatásának megvalósulását, különös tekintettel az egyetemen évek óta zajló ECDL-oktatás egyedi mivoltát. Az egyetem infokommunikációs kezdeményezése rendkívül előremutónak számít, hatalmas segítséget nyújt a látás- és hallássérült hallgatók számára. Az ECDL-oktatás pedig nem csak a felsőoktatásban tanuló hallgatók számára elérhető, nagy mértékben járul hozzá a fogyatékosággal élők szakmai kompetenciáinak fejlesztéséhez, javítva munkaerő-piaci lehetőségeiket.

Munkám végén megfogalmazom saját észrevételeimet, javaslataimat, amelyek révén véleményem szerint a fogyatékosággal élők helyzete a felsőoktatásban tovább javítható.

1. A fogyatékossgal élők helyzete

1.1 A fogyatékossgal való viszonyulás az emberiség történetében

A fogyatékos ember léte kétségtelenül egyidős az emberiséggel, semmi okunk sincs feltételezni, hogy a fogyatékossgal élő személyek az emberiség fejlődésének egy későbbi szakaszában jelentek volna meg. Azt azonban, hogy hogyan viszonyultak a fogyatékossgal élőkhez mindig az adott közösség fejlettsége, a kialakult társadalmi szokások döntötték el.

A zsidóság ősi kultúrájában együttérzéssel viszonyultak a fogyatékosokhoz. A Bibliában, Mózes egyik könyvében olvashatjuk például, hogy a vak pap ugyan nem teljesíthet szolgálatot, de „átkozott az, aki eltévelyíti a vakot az útról”. A rabszolgatartó társadalmak időszakában eleve meghatározott helyzete volt a fogyatékosoknak. Ismeretes például, hogy az. életképtelennek látszó csecsemőt a Taigetos hegyéről letaszították, vagy barlangokba, erdőkbe „kitéve” a sorsukra hagyták. A középkorban a keresztények számára a fogyatékosokról való gondoskodás fontos erkölcsi kötelesség volt, bár a fogyatékossgat isteni megtorlásnak vélték.

A fogyatékosokról való gondoskodás tehát évszázadokon keresztül legfeljebb az. adakozásig terjedt. Jelentős mérföldkőnek számított azonban a reneszánsz időszaka, amikor fogyatékosnak ítélt emberek épek között elfoglalt kedvezőtlen. helyzetének társadalmi méretű megváltozása nevelhetőségük felismerésével függ össze. Ekkor bontakozott ki az a felfogás, hogy bizonyos. fogyatékossgok pedagógiai eszközökkel befolyásolhatók. „A kor szellemének megfelelően segítőkészséggel fordultak a fogyatékosok felé, olyan betegeknek tekintették őket, akiket meg lehet menteni.” (Hegedűs és mtsai, 2009)

A sérült emberek gondozása tehát már a középkorban megfogalmazódott, de legitimmé csupán az 1793-as francia alkotmánnyal vált, amikor is deklarálták, hogy a társadalom „köteles eltartani szerencsétlen polgárait oly módon, hogy munkát biztosít számukra, vagy ha munkaképtelenek, akkor biztosítani kell nekik a létfenntartáshoz szükséges eszközöket”. (Kálmán, Könczei, 2002. 59 o.) Ezzel valósult meg a modern értelemben vett rehabilitáció két lényeges alapvetése: az egyik, hogy a rehabilitációs folyamat

középpontjában a fogyatékossgal élő ember áll, a másik pedig, hogy a társadalom felelősséget vállal a fogyatékossgot vállalt polgáraiért, legyenek fiatalok, vagy idősök. „A fogyatékosügy azonban csupán a XX. században vált társadalmi ügygé. Ennek oka, hogy egyrészt a két világháború következtében drasztikusan megnőtt a sérült emberek száma, akikről a társadalomnak gondoskodni kellett. Másrészt az egészségügy fejlődésének köszönhetően a sérült, fogyatékossgal élő személyek egyre magasabb kort értek meg.” (Kálmán, Könczei, 2002)

A fogyatékossg tehát mindig is jelen volt az emberiség történetében, ám csupán az elmúlt néhány században vált tendenciává az a törekvés, hogy a (veleszületett, vagy szerzett) fogyatékossgal élő személyek a lehetőségekhez mérten a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak, ne csupán passzív gondoskodásban részesüljenek. Ennek pedig elengedhetetlen feltétele a rehabilitáció: a fogyatékossg típusának megfelelő fejlesztés, oktatás és munkaerő-piacon való boldoguláshoz nyújtott segítség.

1.2 Paradigmaváltás a fogyatékosügyben

Ahhoz, hogy a rehabilitációs szemlélet érvényesülni tudjon a fogyatékosügyben, elengedhetetlen volt, hogy a szakmai és társadalmi gondolkodásban, közbeszédben is változások következzenek be.

Ennek egyik leglényegesebb eleme, hogy az egészségügy szakított azzal a felfogással, hogy a fogyatékos személyek betegnek tekintendők. Ez azért lényeges, mert a betegség gyógyítható, a fogyatékossg pedig nem, ez az állapot tartós és végleges. A fogyatékossg tehát elsősorban személyes és nem orvosi probléma. „Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete 1997-ben számos kritika hatására új fogalomhasználatot vezetett be, mely szerint a tartós egészségkárosodás korlátozza a személy aktivitását, ezáltal pedig a társadalomban való részvételét.” (Kálmán, Könczei, 2002)

A fogyatékossg fogalmát tehát fokozatosan felváltotta az akadályozottság elnevezés, amely egyrészt szakít azzal a felfogással, hogy a fogyatékossg az egészséges állapot ellentéte; másrészt pedig magában foglalja azt a szemléletet, hogy a fogyatékossgal élő személyek bár segítséget, támogatást igényelnek a többségi társadalom részéről, a társadalomba való beilleszkedésük korántsem lehetetlen.

„A fogyatékossgal élő személyek bizonyos szempontból ugyan függő, korlátozott képességűek, mások támogatására szorulnak, ugyanakkor a körülmények pozitív irányú képesek lehetnek teljes értékű vagy számottevő tevékenységre.” (Bernáth, 2008)

„Ez az elv érvényesül a legújabb pedagógiai megközelítésben is, mely szerint azokat a személyeket, akiknek valamilyen szervi és/vagy értelmi funkciója olyan fokban sérült, vagy akadályozott, hogy a hiányzó funkciók pótolhatók, fejleszthetők, már nem „betegnek” tekintik, hanem sajátos, egyéni szükséglettel bíró, fejlesztést és támogatást igénylő személyeknek, akik alkalmassá tehetők a társadalmi beilleszkedésre és az állapotuknak megfelelő társadalmi szerepekre. Ebben a megközelítésben elsődlegesen az egyénre helyeződik a hangsúly és csak másodsorban a fogyatékossga.” (Székely és mtsai, 2006)

A szakmai paradigmaváltást apránként követi a közvélemény formálódása, a társadalmi szemléletváltás. A nyugati országokban fokozatosan tűntek el a köznyelvből a sérült személyeket negatív, pejoratív felhanggal illető szavak, mint például az angol feeble minded (hígyagú) és a crippled (nyomorék), és napjainkra olyan kifejezések váltak szalonképessé, amelyek az egyént helyezik előtérbe és csak ezután következik a sérültség természetének megjelölése (pl. child with a physical challenge – mozgássérült gyermek, person with a hearing disability – hallászavarral küzdő személy). Hazánkban is fokozatos változások figyelhetők meg a fogyatékossga megnevezése terén. Főként a fiatalabb, iskolázottabb, városi környezetben élő rétegek utasítják el a sértő szóhasználatot, ugyanakkor nálunk még kevésbé terjednek el a terjedelmesebb, a fogyatékossga természetét gondosan körülíró, eufemisztikus kifejezések (pl. mozgáskorlátozott személy, értelmileg akadályozott ember). Ehelyett általánosan elfogadott mind a hivatalos, mint a hétköznapi kommunikációban pl. az értelmi fogyatékos, hallássérült, látássérült, mozgássérült kifejezés. Összességében tehát a köznyelvben egyre inkább a szelídebb, kevésbé bántó kifejezések térnyerése figyelhető meg. A magyar szóhasználatban egyaránt van jelen a „sérült”, a „fogyatékos”, valamint az „akadályozott” kifejezés, amelyek azonban mind hiányosan és pontatlanul fejezik ki az állapotot, amelyet körülírni hivatottak. A „sérült” kifejezés az érintettek körében elterjedt, ám a szakemberek pontatlannak tartják, leginkább amiatt, mert egyáltalán nem utal a társadalmi környezetre. Az „akadályozott” kifejezés ebből a szempontból

szerencsésebbnek mondható, hiszen egyaránt utal a személyes és a környezeti elemre is, ám az érintettek körében kevésbé elterjedt, leginkább a szakemberek használják. „Vitathatatlan, hogy a magyar nyelvben a „fogyatékos” kifejezés a leginkább elterjedt, legnagyobb hagyományokkal rendelkező, amely a jogi terminológiába is bekerült. Annak ellenére általánosan elfogadott, hogy az érintettek gyakran diszkriminatívnak, bántónak érzik és nem utal a társadalmi környezetre, csak az egyénre.” (Kálmán, Könczei, 2002)

Összességében tehát a különböző kifejezések párhuzamosan vannak jelen a nyelvben. A szóhasználat változásaival, a durva, sértő jelzők visszaszorulásával egyidejűleg a társadalom fokozatosan szakít azzal a megközelítéssel, hogy a fogyatékos személyt „abnormálisnak”, „szerencsétlennek”, „csökkentértékűnek” minősítse. „A közvélekedés egyre inkább a fogyatékkal élők többlet igényeire, támogatási szükségleteire fókuszál, szemben a fogyatékossgal járó negatívumokkal és deficitekkel. Ezt a szemléletet támogatja az az alapvetés is, hogy az emberek eleve különböző minőségben, különféle képességekkel vesznek részt a társadalomban, ezért egyáltalán nem lóg ki a sorból az, aki bármilyen szempontból eltér másoktól.” (Réthy, 2002)

1.3 A fogyatékossgal élők helyzete hazánkban

1.3.1 Jogsabályi háttér

Tekintve, hogy Magyarország csatlakozott a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól szóló ENSZ egyezményhez, így a hazai jogrendszer harmonizál a nemzetközi szabályozással. Hazánkban a jog különböző megközelítésekben viszonyul a fogyatékossgal élő személyek helyzetéhez. Foglalkozik a fogyatékossgal élők alapvető jogaival, esélyegyenlőségi kérdéseivel; emellett pedig társadalmi integrációjuk különböző területeivel, úgy mint az oktatás, vagy a foglalkoztatás.

Az „1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról” rendelkezik többek között a fogyatékossgal élők következő alapvető jogairól:

- „az akadálymentes, biztonságos épített környezethez való jog

- egyenlő esélyű hozzáférés lehetősége a közérdekű információkhoz, továbbá azokhoz az információkhoz, amelyek a fogyatékos személyeket megillető jogokkal, valamint a részükre nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatosak
- a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés
- az akadálymentes közlekedéshez való jog a tömegközlekedési eszközök, utasforgalmi létesítményeknek alkalmassá tétele, valamint a speciális parkolóhelyek biztosítása révén
- támogató szolgálat, valamint segédeszközök igénybevétele.”

A jogszabály külön kitér a fogyatékossgal élő személyek egészségügyi ellátására, oktatására, kulturális szolgáltatások igénybevételére, foglalkoztatására, rehabilitációjára is, minden területen az esélyegyenlőségi szempontok figyelembe vételével. (1998. évi XXVI. törvény)

A komplex rehabilitációról szóló 321/2007. (XII. 05.) kormányrendelet alapján a szakértői bizottság állapítja meg, hogy az érintett személy milyen munkakörben való foglalkoztatásra alkalmas és a rehabilitáció lehetséges irányaként ezt a munkakört, illetve munkaköröket jelöli meg. A 2007. évi LXXXIV. törvény rendelkezik az egészségkárosodást szenvedett személyek megmaradt, fejleszthető képességeire épülő rehabilitációjáról, illetve ezeknek a személyeknek a társadalmi reintegrációjának az elősegítéséről is.

A fogyatékossgal élők a foglalkoztatás szempontjából a „megváltozott munkaképességű személy” jogi kategóriába esnek, melyről az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról rendelkezik. A megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény alapján megszűnt a korábbi rokkantsági rendszer és új, komplex rehabilitációs modellt alakítottak ki. Az egészségi állapot százalékos meghatározása alapján három kategóriát alakítottak ki (1-30; 31-50; 60 százalék feletti állapot), rehabilitálható vagy nem rehabilitálható alkategóriákkal. A kategóriák alapján az érintettek kétféle ellátásban részesülhetnek:

- „Rehabilitációs ellátást maximum három évig azok kapnak, akiknek a foglalkoztathatósága rehabilitációval helyreállítható.
- Rokkantsági ellátásban azok részesülnek, akiknek a rehabilitációja nem javasolt vagy nem rehabilitálhatóak. Az ellátás mértéke a minimál nyugdíj értéke (28 500 Ft/hó) vagy annak maximum háromszorosa lehet, az előző kereset függvényében.”

„A jogalkotók emellett a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatását különböző ösztönzőkkel (rehabilitációs hozzájárulás megfizetése alóli mentesség megváltozott munkaképességűek alkalmazása esetén, támogatás a munkahely rehabilitációs célú átalakításához, bér- és költségtámogatás), valamint rehabilitációs foglalkoztatás segítségével igyekeznek elősegíteni.” (Kardos, 2016)

A közoktatásban a fogyatékossgal élők „sajátos nevelési igényű” (röviden: SNI) meghatározás alá esnek. A sajátos nevelési igényű tanulók jogait a 2011. évi CXCV. Törvény a nemzeti köznevelésről, valamint Az emberi erőforrások miniszterének 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve szabályozza.

A köznevelési törvény alapján az oktatási-nevelési intézmények kiemelt feladata „a sajátos nevelési igényű és a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek, tanulók speciális igényeinek figyelembevétele, egyéni képességeikhez igazodó, legeredményesebb fejlődésük elősegítése, a minél teljesebb társadalmi beilleszkedés lehetőségeinek megteremtése.” (32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet)

A jogszabály értelmében „a sajátos nevelési igényű gyermeknek, tanulónak joga, hogy különleges bánásmód keretében állapotának megfelelő pedagógiai, gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai ellátásban részesüljön attól kezdődően, hogy igényjogosultságát megállapították. A különleges bánásmódnak megfelelő ellátást a szakértői bizottság szakértői véleményében foglaltak szerint kell biztosítani.” (Csányi, 1990)

A különleges gondozás vonatkozik a korai fejlesztésre és gondozásra, az óvodai nevelésre, az iskolai nevelésre és oktatásra, a fejlesztő felkészítésre egyaránt és

megvalósulhat külön erre a célra létrehozott gyógypedagógiai nevelési-oktatási intézményben; a hagyományos intézményeken belül létrehozott speciális óvodai, iskolai tagozaton, csoportban; vagy a többi tanulóval együtt, integráltan is. Az oktatási formát a szakértői vélemény alapján a szülő választhatja ki.

A jogszabály emellett rendelkezik a különböző tantárgyi mentességekről és speciális kedvezményekről, a sajátos nevelési igényű tanulók pedagógiai célú rehabilitációjáról, valamint a felülvizsgálatokról.

A törvényi szabályozás célja, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók mentesüljenek a negatív iskolai megítéléstől, valamint a kudarcélményektől azokon a területeken, amelyeken nem képesek a társaikkal azonos szinten teljesíteni.

A jog tehát rendelkezik a fogyatékkal élők esélyegyenlőségének megteremtéséről az élet számos területén (pl. közlekedés, kommunikációs szolgáltatások, oktatás, művelődés, stb.) Ugyanakkor elengedhetetlen a különböző szabályok összehangolása, ellenkező esetben a kívánt eredmény nem érhető el. Az utóbbi években számos, az életviszonyok széles körét érintő jogi szabályozás született, amelyek a fogyatékkal élők problémáit hivatottak kezelni az esélyegyenlőségi szemléletben. Ilyen például az építményekkel kapcsolatos általános követelmények jogi szabályozásának változása, melynek értelmében biztosítani kell a közhasználatú építmények biztonságos és akadálymentes megközelítését.

Könnyen belátható ugyanis, hogy az esélyegyenlőség csak abban az esetben biztosítható, ha ahhoz a szükséges feltételek is rendelkezésre állnak: például hiába rendelkeznek a jogszabályok az oktatáshoz, művelődéshez, közszolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférésről, ha az ilyen szolgáltatásokat biztosító épületeket az érintettek nem tudják megközelíteni, vagy a szolgáltatásokat igénybe venni.

A gyakorlatban a jogi előírások sajnos sokszor csak előremutató irányelvek, ajánlások maradnak, hiszen még mindig kevés a valóban, minden szempontból akadálymentes intézmény és a fogyatékkal élők egyenlő esélyű hozzáférése a gyakorlati lehetőségek hiányában nem tud maradéktalanul megvalósulni.

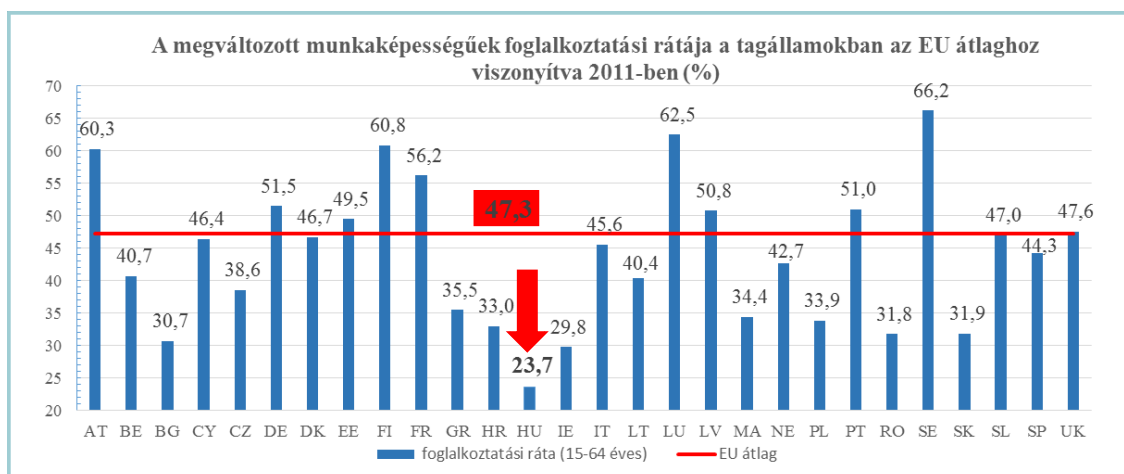
1.3.2 Foglalkoztatási helyzetkép

A fogyatékossgal élők életminőségét nagyban meghatározza az a tényező, hogy milyen mértékben képesek társadalmi szerepvállalásra, aktív, jövedelemszerző tevékenység végzésére. A fentiekben már említést tettem a fogyatékossgal élők foglalkoztatásának jogi háttéréről. Az alábbiakban a valós helyzetet igyekszem bemutatni.

„A tartósan akadályozott emberek társadalmi integrációjának legfontosabb színtere a munkaerő-piac. A foglalkoztatás alapjaiban határozza meg az emberek helyzetét és lehetőségeit. A munkaképességet is érintő károsodás, a születéskor vagy gyermekkorban kialakult fogyatékossg az esetek jelentős részében megakadályozza az egyszerű munkavállalóvá válást. Ilyenkor segítő beavatkozásra, foglalkozási rehabilitációra van szükség, hogy a megmaradt képességek a legteljesebb mértékben hasznosuljanak, annak érdekében, hogy a tartósan akadályozott személy egyenlő eséllyel vehessen részt a társadalmi folyamatokban. A foglalkozási rehabilitáció legfelsőbb foka, ha a tartósan akadályozott személy teljes értékű munka végzésére képes a nyílt munkaerőpiacon.” (Gere 2004, 16. o.)

Hazánkban sajnos még mindig nagyon intenzíven érvényesülnek a fogyatékossgal élő személyekkel szemben támasztott sztereotípiák, illetve előítéletek, ami a munkaerő-piacon tapasztalható diszkriminációhoz vezet, az ép munkavállalókat gyakran inkább előnyben részesítik a megváltozott munkaképességűekkel szemben. Ezt bizonyítja, hogy „Magyarországon az Európai Unió más országaihoz képest igen alacsony a fogyatékossgal élők foglalkoztatottsága, a dolgozni vágyó megváltozott munkaképességű személyek nagyobb arányban munkanélküliek, mint az épek.” (Bernáth, 2008)

Az 1. ábrán jól látható, hogy hazánk e tekintetben 2011-ben a legutolsó helyen állt az uniós országok között, csupán a megváltozott munkaképességűek 23,7%-a volt foglalkoztatott.

Forrás: Kardos, 2016

1. ábra: Megváltozott munkaképességűek foglalkoztatási rátája az EU átlaghoz viszonyítva 2011-ben

A fenti ábra értelmezéséhez célszerű tisztázni, hogy ez nem a fogyatékossgal élő munkanélküliek arányát jelenti. A statisztikák külön tartják nyilván a gazdaságilag aktív és inaktív személyeket. Gazdaságilag inaktív az is, aki gyermeket nevel, nyugdíjas, vagy tanul, ám azok is, akik eltartottak, vagy különböző (rokkantsági, baleseti) járadékban részesülnek. A fenti ábrán szereplő lesújtó adatok annak tudhatók be, hogy hazánkban a KSH adatai szerint rendkívül magas a gazdaságilag inaktívak aránya (83%), és a gazdaságilag aktív fogyatékossgal élők között is 3% feletti a munkanélküliek aránya. (KSH, 2014) (Módszertani eltérések miatt a fenti adatok nem egyeznek az EU-statisztika adataival: a KSH adatai még sokkal lesújtóbb, mindössze 13,4%-os foglalkoztatottsági arányt jeleznek a 15 éven felüli fogyatékossgal érők körében.)

„A 2011 óta eltelt időszakban a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatási lehetőségeit az állam különböző módokon igyekezett támogatni, például nyílt munkaerő-piaci foglalkoztatás keretében a munkavállaló által igényelt rehabilitációs kártya alapján igénybe vehető munkáltatói kedvezményekkel; az akkreditált munkáltatónál történő ún. védett foglalkoztatással, valamint a szociális intézményekben megvalósuló munkaterápiával egyaránt.” (Szabóné, 2013)

Sajnos a különböző kezdeményezések hatékonysága rendkívül alacsony. A gyakorlatban a munkáltatók inkább kifizetik a rehabilitációs járulékot, mint hogy megváltozott munkaképességű munkavállalót alkalmazzanak. Ennek számos oka van, például a munkahelyek jelentős része nem alkalmas megváltozott munkaképességűek foglalkoztatására, csak jelentős beruházások révén lehetne akadálymentessé tenni azokat; másrészt a munkáltatókban rengeteg sztereotípa és előítélet él a megváltozott munkaképességűekkel és kompetenciáikkal szemben (pl. sokat hiányoznak, nem tudnak együttműködni másokkal, nem képesek ellátni a munkájukat, stb.).

A szociális foglalkoztatás pedig rendkívül alacsony jövedelmet biztosít, ami gyakorlatilag a megélhetést sem tudja biztosítani, így az érintettek még inkább a társadalom periferiájára szorulnak.

További problémát okoz, hogy a gazdaságilag aktív, dolgozni vágyó fogyatékossgal élő személyek munkanélkülisége olyan járulékos negatív hatásokkal is együtt jár, amelyek meghatározzák az egyén személyiségét, identitását is. Az anyagi biztonság elvesztése mellett igen súlyosak a pszichológiai hatások: a tartós munkanélküliség hatással van az egyén érzelmi állapotára, gondolkodásmódjára, magatartására, sőt, akár a testi és lelki egészségét is veszélyezteti. Az idő előrehaladtával ezek a problémák csak súlyosbodnak, a tartósan munkanélküliek egyre kevésbé bíznak abban, hogy képesek lesznek visszatalálni a munka világába. „Különösen igaz ez a megváltozott munkaképességűekre, hiszen az ő elhelyezkedési esélyeik a legrosszabbak, ennek következtében feleslegesnek és értéktelennek érezhetik magukat.” (Székely, 2009)

A munkaerő-piaci esélyegyenlőség megteremtésében különösen nagy jelentősége van az oktatásnak. Az iskola nem csupán a szocializáció színtere, hanem lényegében eldől, hogy a fogyatékossgal élők milyen esélyekkel és lehetőségekkel indulnak a munkaerő-piacon. Az iskolázottság meghatározza a lehetőségeket. „Bár a fogyatékossgal élők körében 1990 óta valamelyest emelkedett az iskolai végzettség, még mindig jelentősen elmarad a nem fogyatékos emberek átlagától és ez értelemszerűen behatárolja a fogyatékossgal élők munkavállalási lehetőségeit.” (Czike, 2010)

1.3.3 Fogyatékossággal élő személyek az oktatásban

Hazánkban az elmaradt társadalmi, történelmi viszonyok miatt a fogyatékosügy a XIX. századig középkori színvonalon állt és csupán a XIX. század elején indult meg a fogyatékosok intézményes keretek között zajló nevelése. Ezek az iskolák azonban nem voltak a mai értelemben vett differenciált intézménytípusok. Elsőként 1802-ben Vácott jött létre a Siketek Nevelőotthona, majd 1825-ben ezt követte a Pesti Vakok Intézete. Lendületes fejlődést jelentett a gyógypedagógiában a Gyógypedagógiai Tanárképző megalakulása 1900-ban. Jelentős előrelépés volt az 1921. évi iskoláztatási törvény, mely először mondja ki a képezhető fogyatékosok tankötelezettségét. Napjainkra világszerte kialakult az egyes fogyatékosági típusokhoz, illetve ezen belül a súlyossági fokozatokhoz, életkorokhoz igazított gyógypedagógiai intézményrendszer. Ezzel párhuzamosan azonban a gyógypedagógiai munka ellentmondásai is felszínre kerültek, melyek során a legalapvetőbb ellentmondást a fogyatékosok optimális fejlesztése érdekében kialakított, elkülönített iskoláztatás, illetve ennek a habilitációt és rehabilitációt akadályozó volta jelenti. Az elkülönített iskoláztatás ugyanis – számos előnye ellenére – erősíti a fogyatékosok izolációját, nehezíti az épek közösségébe, a társadalomba vezető visszautat. „Az ellentmondás feloldását a különböző országokban – így hazánkban is – egyre inkább a fogyatékosok integrált, épekkel együtt történő, differenciált iskoláztatásának bevezetésével igyekeznek a szakemberek biztosítani.” (Gordosné, 2000)

„Korábban a fogyatékosággal élők szegregált oktatása előrelépést jelentett az azt megelőző állapothoz képest, hiszen a fogyatékosággal élőket teljesen kirekesztették az oktatásból, vagy jelenlétük pusztán formális volt.” (Vargáné, 2006)

Nagyjából kétszáz éve, a gyógypedagógiai iskolarendszer megalakulása óta létezik a fogyatékosággal élők speciális oktatása, amely abból az orvosi paradigmából indul ki, amely a különböző sérült funkciók hiányosságainak pótlását tekinti fő pedagógiai feladatának. „A gyermekeket homogén csoportokba sorolták, ahol a deficit csökkentésére speciális szakemberek foglalkoznak velük.” (Réthy, 2002) Ez az alapvetően orvosi modell a fogyatékoság tényére helyezte a hangsúlyt. „A XX. század közepétől az orvosi modellt felváltotta a pedagógiai modell, amely nem a gyermekben

keresi a hibát, hanem a környezet akadályozó tényezőinek megszüntetését tűzi ki célul.” (Kőpatakiné, 2004)

„Ugyanakkor a szakemberek idővel felismerték, hogy az ilyen típusú szegregált ellátás – bár számos előnnyel jár – nem segíti elő teljes mértékben a társadalomba történő beilleszkedésüket.” (Gordosné, 2000)

Az oktatás története során mindig is kihívást jelentett azoknak a diákoknak a beillesztése a meglévő oktatási rendszerbe, akik valamilyen szempontból „kilógtak a sorból”. Ilyen volt többek között a századok során a koedukált oktatás feltételeinek a megvalósítása, vagy a középosztálybéli gyermekek számára létrehozott iskolákba az alacsonyabb társadalmi státuszú diákok beillesztése. Az iskolarendszer alapvetően szegregációra épült hosszú évszázadokon keresztül, a diákok nemük és társadalmi státuszuk szerint elkülönítetten tanultak. „Az elmúlt időszakban azonban egyre inkább megjelentek az integrációs törekvések, valamint az erre irányuló társadalmi és politikai elvárások, amelyek megkövetelik az azonos oktatási feltételek elérhetőségét minden diák számára.” (Kőpatakiné, Mayer, 2006).

Valójában minden gyermek egyedi nevelési szükséglettel rendelkezik, hiszen mindannyian eltérő képességekkel, intelligenciával, szocializációs háttérrel kerülnek az iskolába. A közoktatás feladata pedig az, hogy ezeket a sajátosságokat figyelembe vegye és minden tanulónak az egyéni adottságokhoz mérten biztosítsa a lehetőséget a tanulásra. A sokféle egyedi igényen belül azonban elkülöníthetjük azokat a speciális helyzeteket, amikor valamilyen jól körülhatárolható okból igényel a gyermek különleges bánásmódot. Ezeket a helyzeteket mutatja be csoportosítva a 2. ábra.

Forrás: Vidonyiné, 2010

2. ábra: Sajátos nevelési igényű tanulók csoportjai

A gyermekek tehát számos különböző tényező miatt igényelhetnek speciális bánásmódot: hátrányos helyzetük, fogyatékosságuk, vagy a megismerés és viselkedés zavara miatt a tanulásban való akadályozottságuk miatt.

„A sajátos nevelési igény korábban inkább a gyógypedagógiai tárgykörébe tartozott, ám napjainkban az integrációs törekvések miatt egyre inkább pedagógiai fogalomává válik.” (Kálmán, Könczei, 2002)

Az integráció kifejezés a latin az „integrare” igéből származik, amelynek a jelentése: egységesülés, beilleszkedés, egyes részek egészévé összegződése. A pedagógiában az integráció eredetileg csak szociális vonatkozásban jelent meg, elsősorban a hátrányos helyzetű gyermekek együttnevelésére vonatkozott, és csak később értelmezték a sajátos nevelési igényűek együttnevelésére. Utóbbi megközelítésben lényeges eltérés, hogy míg a hátrányos helyzetűek esetében a pedagógiai eszközrendszer célja a hátrányok teljes

felszámolása, a sajátos nevelési igényű tanulók különbözőségét nem lehet megszüntetni, vagy amennyiben mégis, az nem a pedagógiai eszközöknek köszönhető, hanem pl. az orvosi rehabilitációnak. A két különböző típusú integráció fő eltérését tehát az okozza, hogy míg a hátrányos helyzetűek esetében az integráció a kiindulási állapot megváltoztatásának egyik lehetséges eszköze, addig a sajátos nevelési igényűek esetében a kiindulási állapot elfogadása, az abból fakadó hátrányok mérséklése a cél az integráció során. Közös vonás azonban, hogy az integrált oktatás, mint pedagógiai irányzat azt hivatott biztosítani, hogy a tanulásban valamilyen oknál fogva akadályozott tanulók a lakóhelyükhöz közel, nem akadályozott társaikkal együtt vehessenek részt az oktatásban, nevelésben. A sajátos nevelési igényű tanulók integrációjához azonban elengedhetetlen, hogy a befogadó intézmény az együttneveléshez szükséges feltételeket biztosítani tudja. „Ez sajnos nem mindig valósul meg, gyakran fordul elő, hogy a speciális szükségletű gyermek minden előzetes előkészítés és gyógypedagógiai támogatás nélkül kerül a többségi oktatásba, a speciális szükségleteit nem veszik figyelembe. Ezt „rideg integráció”-nak nevezzük.” (Vargáné, 2006).

„A rideg (vagy spontán) integráció a pedagógusok számára is rengeteg hátránnyal jár, hiszen semmiféle szakmai segítséget, útmutatást nem kapnak az integrációs folyamatban, maguknak kell kikísérletezni a megfelelő módszereket, megoldani a felmerülő problémákat.” (Vidonyiné, 2010). A rideg integráció révén a sajátos nevelési igényű gyermekek iskolai kudarcokat élnek át, amelyek a későbbi előmenetelüket is befolyásolják, utólag már nehezen orvosolhatók. A rideg integráció újratermeli a társadalmi egyenlőtlenségeket is, hiszen a diákokban és a tanárokbán (gyakran kimondatlanul) kialakulhat a meggyőződés, hogy a tanulásban akadályozottak alkalmatlanok a teendők ellátására. (Kovács, 2011)

A valódi integrációnak több típusa létezik.

- Lokális integrációnak nevezzük azt, amikor a speciális igényű gyermekek számára külön osztályokat, csoportokat hoznak létre az óvoda, iskola épületén belül (pl. logopédiai osztályok). Az integráció a tanórán kívüli tevékenységek során valósul meg, amelyekben a gyermekek együtt vesznek részt ép társaikkal. Ugyanakkor a gyakorlatban előfordul, hogy ezeket a kislétszámú osztályokat a

súlyos magatartászavaros gyermekek elkülönítésére is alkalmazzák az intézményen belül.

- Szociális integrációról abban az esetben beszélhetünk, amikor a speciális szükségletű gyermekek csoportja és az épek csoportjai számára tudatosan szerveznek közös tevékenységeket: tanórán kívüli foglalkozásokat, táborokat, illetve a délutáni tanulás és foglalkozások ideje alatt már együtt van a két csoport.
- Funkcionális integráció abban az esetben valósul meg, ha az óvodai, tanórai foglalkozásokon sem választják külön a speciális igényű gyermekeket.
- Részleges integrációnak nevezzük a funkcionális integráció egyik formáját, amikor az intézményben töltött idő egy részében a sajátos nevelési igényű gyermekek számára külön foglalkozásokat szerveznek, ép társaiktól elkülönítetten, párhuzamos órarend szerint. Az együttnevelés valós célja azonban a teljes integráció, amikor a speciális szükségletű gyermek minden foglalkozáson az épekkel együtt, közösen vesz részt.
- Fordított integrációról akkor beszélünk, amikor a speciális szükségletű gyermekek számára fenntartott intézmény fogad be ép gyermeket és valósul meg a részleges, vagy teljes integráció. „Szintén speciális formának tekinthető az az eset, amikor a gyermek nem a fogyatékosági fokának megfelelő intézménybe, osztályba kerül: például a középsúlyos értelmi fogyatékos gyermek enyhén értelmi fogyatékosok számára fenntartott intézményben tanul.” (Vidonyiné, 2010).

Sajnálatos módon egyre kevesebb intézményben tartanak fenn speciális osztályokat, amelyek lehetővé tennék a sajátos nevelési igényű diákok tanulását a többségi intézményen belül úgy, hogy mindeközben a számukra megfelelő támogatás is rendelkezésre álljon. Az ilyen osztályok működtetése költségigényes, ezért csak nagyon ritkán valósul meg és a korábban létrehozott speciális osztályokat is sorra szüntetik meg.

Az együttnevelés legmagasabb szintje az inklúzió, amikor a speciális igényű gyermek a közösség szerves része, saját szerepe, kompetenciája van a csoporton belül, emellett pedig másságát elfogadják, tisztelik, igényeit figyelembe veszik. „Az inkluzív nevelés

célja az oktatási rendszer és a tanulási környezet átalakítása olyan módon, hogy képes legyen megfelelni a sokféle igénynek, a tanulók sokszínűségének. A hazai oktatási rendszerre ez még sajnos kevésbé jellemző, ám az oktatáspolitikai törekvésekben és az uniós fejlesztési programokban megjelenik, mint célkitűzés.” (Vidonyiné, 2010)

Az integráció és az inklúzió közti fő különbséget az jelenti, hogy míg az integráció esetén a sajátos nevelési igényű gyermekeket a meglévő struktúrába igyekeznek beleilleszteni, és az intézmény elvárja tőlük, hogy az ép társaikhoz képest hasonló teljesítményt nyújtsanak, addig az inklúzió során minden egyes gyermek a saját egyéni képességei, fejlődési üteme szerint vehet részt a tanulási folyamatban. Az inkluzív oktatásban az intézményt teszik alkalmassá a befogadásra, nem a gyermektől várják el az alkalmazkodást. „Ez az oktatási forma nem csak a sajátos nevelési igényűek számára előnyös, hanem képes kezelni a tehetséges, szorongó, lemaradó, újrakezdő, stb. tanulók egyedi igényeit is.” (Kőpatakiné-Mayer, 2006)

A gyakorlatban hazánkban rendkívül alacsony mértékben valósul meg az integráció, legalábbis valódi formában. Bár számos köznevelési intézmény alapító okiratában tüntették fel a fenntartók, hogy sajátos nevelési igényű gyermekeket fogadnak, ám a szükséges feltételeket nem biztosították ehhez. Az integráció egyik fontos eleme az lenne, hogy a fogyatékkal élők lakóhelyükön, vagy ahhoz közel vehessék igénybe az oktatási szolgáltatásokat, ám sajnos gyakori, hogy a sérült gyermeket nevelő családok csak lakóhelyüktől távolabb találnak befogadó intézményt, így napi szinten sok utazással jár számukra az iskolába járás. A szakértő bizottságok által előírt rehabilitációs célú fejlesztésre az intézményeknek nincs kapacitása és az utazó gyógypedagógusi hálózat is leterhelt. Gyakori, hogy a család anyagi lehetőségei determinálják, hogy a gyermek számára biztosított-e az állapotának megfelelő oktatás, például alapítványi iskolában. Gyakran fordul elő, hogy a helyi intézmények minden felkészültség nélkül kénytelenek felvállalni a sajátos nevelési igényű gyermekek integrációját. Sajnos az integrációs szándék dokumentumok szintjén való érvényesülése önmagában rendkívül kevés, a valódi elköteleződést az jelenti, ha az iskola konkrét pedagógiai, szakmai lépéseket is tesz. A felkészülés azonban csupán megelőlegezi az integráció sikerét, a gyakorlatban nagy mértékben függ attól az eredmény, hogy az érintettek hogyan reagálnak a sajátos nevelési igényű tanulók érkezésére, milyen

magatartást tanúsítanak velük szemben, és hogyan változnak attitűdjeik az integráció során. Az integráció sikeressége a sajátos nevelési igényű tanulók előrehaladásában mérhető. Az ép tanulók esetében számos korrekciós lehetőség áll rendelkezésre, ám a sajátos nevelési igényű tanulóknál az esetleges kudarc egy korábban megoldhatónak vélt problémát megoldhatatlanná tesz. „Az iskolai kudarcok miatt kialakuló járulékos problémák (pl. magatartászavarok) pedig még inkább elősegítik a sajátos nevelési igényűek elszigetelődését.” (Mayer, 2011)

A közoktatásban megvalósuló integrációnak az egyén későbbi tanulmányaira is hatása van. A hazai integrációs törekvések között nagy számban jelennek meg olyan kezdeményezések, amelyek célja nem az adott helyzet véglegesítése (kis létszámú, speciális osztályokban), hanem felvállaltan a fogyatékossgal élő tanulók későbbi integrációját készítik elő. Az ilyen speciális intézmények, vagy többségi intézményen belül kialakított osztályok néhány év alatt – az egyéni lehetőségekhez mérten – felkészítik a diákokat az együttnevelésre. A gyakorlatban előfordul, hogy éppen az derül ki, hogy a diák nem alkalmas az integrált oktatásra, ebben az esetben természetesen nem erőltetik azt. Mindenesetre a megkezdett integrációs folyamat a továbbtanulási lehetőségeket segíti elő, hiszen a fogyatékossgal élő tanulók közép- és felsőfokú tanulmányaikat többnyire csak integrált keretek között tudják folytatni.

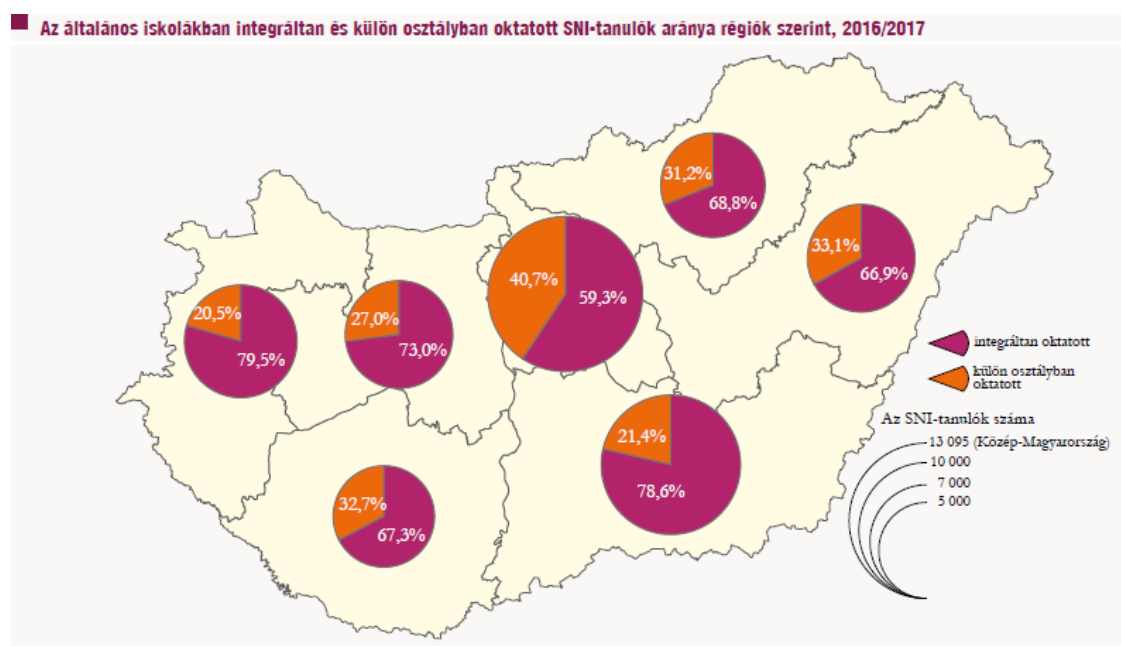
Említést érdemel egy speciális, a fogyatékossgal élőket nagy arányban érintő oktatási szituáció: a magántanulói státusz. Amennyiben a sajátos nevelési igényű tanuló rendszeres iskolába járása nem megoldható, akkor a jogszabályok lehetővé teszik a magántanulóvá válást. Ezt kezdeményezheti a szakértői bizottság, vagy akár a szülő is.

A magántanulói státusz számos előnnyel és hátránnyal rendelkezik egyaránt. Dolgozatom kereteibe nem fér bele ezek részletes ismertetése, ám fontosnak tartom kiemelni, hogy a magántanulói státusz nem feltétlenül kell, hogy teljes elszigetelődést, szegregációt jelentsen; „a magántanulóság révén akár részleges integráció is megvalósulhat, hiszen a jogszabályi keretek lehetőséget biztosítanak arra, hogy a magántanulók tanórákat látogassanak, iskolai szabadidős programokon vegyenek részt ép társaikkal együtt. Ez azonban a gyakorlatban sajnos igen ritkán valósul meg, így a

magántanulói státusznak jellemzően inkább a negatív hatásai érvényesülnek.” (Csepregi, 2014)

Hazánkban évről évre növekszik a közoktatási intézményekben tanuló sajátos nevelési igényű diákok száma.

„Az általános iskolába járó sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók száma az előző tanévhez hasonlóan 2,1%-kal (1100 fővel) tovább emelkedett. Ez jelen tanévben összesen 54,7 ezer gyermeket jelent. A csökkenő általános iskolai tanulószám mellett arányuk 0,2 százalékponttal, 7,4%-ra nőtt. Az SNI-tanulók aránya továbbra is Dél-Alföldön a legmagasabb (11,6%) és Észak-Alföldön a legalacsonyabb (5,3%). Az általános iskolába járó fiúk 9,5, míg a lányok 5,2%-a sorolható az SNI-kategóriába, tovább nőtt a nemek szerint eddig is tapasztalt különbség. Az általános osztályokban integráltan nevelt SNI-tanulók száma 3,7%-kal emelkedett, elérve a 38,2 ezer főt, ezzel arányuk az SNI-tanulókon belül 68,8-ről 69,9%-ra nőtt. Régióként továbbra is jelentősek az eltérések: míg Nyugat-Dunántúlon (79,5%) az országos átlagot jelentősen meghaladja, addig Közép-Magyarországon ez az arány 59,3%. A külön osztályban oktatott SNI-tanulók száma – 250 fővel – 16,5 ezerre csökkent.” (KSH, 2017, 2. o.)

Forrás: KSH, 2017

**3. ábra: A sajátos nevelési igényű tanulók száma és aránya az általános iskolában régiók szerint
(2014/2015)**

A 2016/2017-es tanévben középfokú oktatásban tanuló SNI-tanulók aránya összességében 0,2 százalékponttal, 5,1%-ra nőtt az előző tanévhez képest. A szakiskolák és készségfejlesztő iskolák kivételével – amelyekben kizárólag sajátos nevelési igényű gyermekeket oktatnak – a többi iskolatípusban szinte minden SNI-tanuló integrált oktatásban részesül. (KSH, 2017)

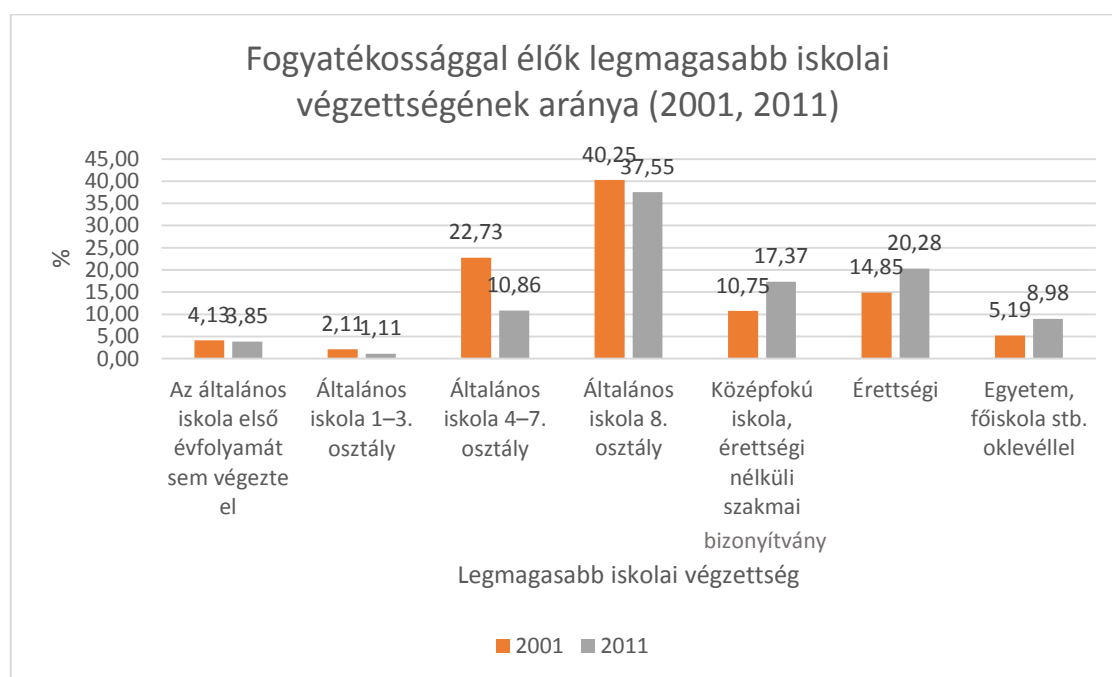
Fontos azonban tisztázni, hogy az SNI-tanulók körébe beletartoznak a diszlexiás, diszgráfiás, diszkalkuliás, figyelemzavaros diákok is, akiknek az integrációjához nincs szükség speciális eszközökre, mint például egy mozgáskorlátozott, vagy látássérült (vak/gyengénlátó) tanuló esetében. A fogyatékkal élők integrációjáról csak becslések vannak, de biztosra vehető, hogy arányaiban jóval kevesebb testi-érzékszervi fogyatékkal élő diák tanul integráltan, mint ahány tanulási zavaros.

„A közoktatási törvény hivatalos keretet ad az integrációs kezdeményezéseknek, de az integráció széles körű elterjedéséről nem beszélhetünk. (...) Sajnos az iskolák nem ismerik az integrált oktatással-neveléssel kapcsolatos lehetőségeket. A tanárképzési programba egyáltalán nem vagy csak érintőlegesen épültek be a speciális nevelési szükségletű tanulók integrálásához szükséges ismeretek, ami rontja a fogyatékkal élő gyerek befogadásának esélyeit. A szülőknél sem tudatosult még ez a jogilag rendezett alternatíva, s ha élni akarnak vele, nehéz utat kell megtenniük a hiányzó feltételek és a személyes meg nem értés miatt. Ugyanakkor jelen van a nagy hagyományokkal rendelkező, jól kiépített és differenciált speciális iskolarendszer, ahol megfelelően képzett szakemberek komplex módon fejlesztik a sérült gyerekeket. Ez azonban ma még nem jelenik meg alternatívaként, hanem szemben áll a hagyományos iskolák integrációs törekvéseivel.” (Kovács, Novák, 2006.)

Az oktatás típusának és az intézmény kiválasztásának során nem csak a sajátos nevelési igényű gyermek tanulási képességeit kell mérlegelni, hanem számos egyéb, a gyermek egész életét megalapozó tényezőre tekintettel kell lenni, amelyek elősegítik személyiségének kibontakozását, társadalmi beilleszkedését. (Hatos, 2007.)

A fogyatékossgal élők iskolázottsága természetesen függ a fogyatékossgág típusától, illetve súlyosságától. Egyes fogyatékossgái csoportokban az átlagosnál is kedvezőtlenebb a helyzet, például az értelmi fogyatékossgaggal élőknek a 60%-a alapfokú iskolai végzettséggel sem rendelkezik (34,5%-uk még az általános iskola első osztályát sem végezte el). „Különösen súlyos a halmozottan fogyatékos személyek helyzete, akiknek az iskolázottsága a legalacsonyabb.” (Czike, 2010)

Lényeges azonban, hogy az elmúlt években jelentősen nőtt a fogyatékossgaggal élők körében a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. A 4. ábrán a KSH adatai alapján vettem össze a 2001-es és 2011-es népszámlálási adatokat. Az ábrán az összes fogyatékossgái kategóriában szereplők iskolai végzettségének aránya szerepel a teljes fogyatékos lakosságon belül.

Forrás: Saját szerkesztés (Adatok forrása: KSH, 2014)

4. ábra: Fogyatékossgaggal élők legmagasabb iskolai végzettsége

Amint az a fenti ábrán jól látható, 2001 és 2011 között jelentős mértékben nőtt a szakképesítéssel, érettségivel, valamint a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya,

míg az ennél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőké csökkent. Az adatok értelmezésekor azt is látni kell, hogy ez a teljes fogyatékos népességre vonatkozik, tehát azokra az idős személyekre is, akik vélhetően már nem szereztek újabb végzettséget ebben a 10 évben. Ebből következik, hogy 2001 és 2011 között a fentieknél lényegesen nagyobb arányban szereztek meg az adott magasabb iskolai végzettséget a fiatalabb korosztályok.

2. Fogyatékossággal élő diákok speciális szükségletei az integrált oktatásban

Ahhoz, hogy a sajátos nevelési igényű diákok integrált oktatása maradéktalanul megvalósulhasson, elengedhetetlen a megfelelő személyi és tárgyi feltételek biztosítása, az intézmény felkészültsége. Hazánkban minden fogyatékosági kategóriára vonatkozóan kidolgozták a szakemberek az ebben segítséget nyújtó útmutatókat. Ezeket a dokumentumokat a szakértői bizottságok, valamint az integráló intézmények egyaránt nagy haszonnal forgathatják.

Munkám szempontjából azért különösen fontos ezeknek a követelményeknek a bemutatása, mert rendkívül hasonló kihívásokkal kell szembenéznie a felsőoktatási intézményeknek is.

2.1 Mozgáskorlátozottak integrált oktatása

A mozgáskorlátozott tanulók integrált oktatásának leginkább csak a jogi feltételei adottak hazánkban, azonban csupán kevés intézmény rendelkezik a szükséges fizikai feltételekkel. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a mozgáskorlátozottak számára a közlekedés, az intézmény megközelítése is nehezített, így a lehetőségeket nagyban befolyásolja, hogy a családok tudják-e vállalni az integráló intézményekbe való eljutás nehézségeit.

A mozgáskorlátozottság különböző formában és mértékben nyilvánulhat meg, ennek függvényében az intézményi követelmények is változóak. A felső végtag mozgáskorlátozottsága például értelemszerűen másfajta speciális szükségleteket eredményez, mint az alsó végtagoké, és utóbbi esetben is lényeges, hogy a tanuló képes-e járni, vagy kerekesszékkal közlekedik. A leglényegesebb szempont ebben az esetben az épület megközelíthetősége és akadálymentessége. Sajnálatos módon oktatási intézményeink csak rendkívül csekély mértékben számítanak akadálymentesnek. Amennyiben az intézmény képes a mozgáskorlátozott tanuló fogadására, akkor a tanuló helyét úgy célszerű kialakítani, hogy ott kényelmesen elférjen és a tanóra során is végig a lehető legoptimálisabb testhelyzetben tanulhasson (pl. állítható magasságú padban).

A mozgáskorlátozottság jellegéből adódóan további tanulási nehézségek adódhatnak (pl. az izomtónus-gyengeség akadályokat jelenthet az olvasásban, írásban; a felső végtag mozgáskorlátozottsága az írást, rajzolást akadályozza, stb.). Ezeket a specifikus jellemzőket egyedileg kell figyelembe venni a mozgáskorlátozott tanulók esetében.

A mozgáskorlátozott gyermekek esetében a legnagyobb kihívást a mozgásfejlesztés jelenti, amit esetükben gyógypedagógusnak kell biztosítani az intézményen belül.

„A közoktatási törvény előírja, hogy a fogadó iskola fenntartója intézkedik arról, hogy a gyermeket fogyatékoságának megfelelő gyógypedagógus utazó szakember segítse szükség szerint az iskolai munkájában. Természetesen az utazó szakember feladatai közé tartozik a többségi pedagógusok segítése, tanácsadói munka is. Mozgáskorlátozott tanuló megsegítésére elsősorban szomatopedagógia szakos gyógypedagógus valamint más mozgáskorlátozott gyermek ellátására képzett szakember alkalmazása javasolt. A mozgáskorlátozott tanulók megsegítésére jelenleg nincs működő utazó- tanári hálózat, ugyanis ezt a feladatot évekig a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége által létrehozott Bicebóca Alapítvány látta el. Az alapítvány azonban pénzeszközök híján tovább nem tudja ezt a feladatot felvállalni, szükséges tehát a megsegítés újraszervezése.” (Fótiné, 2001)

A gyakorlatban a mozgáskorlátozottak integrációja olyan intézményekben valósulhat meg maradéktalanul, ahol speciális osztályokat hoznak létre számukra, ahol az intézményen belül ép társaikkal együtt tanulhatnak, egyéni képességeik függvényében egyes tanórákon velük közösen vehetnek részt. Hazánkban azonban sajnos csak rendkívül kevés ilyen intézmény létezik.

2.2 Látássérültek integrált oktatása

A látássérült tanulók integrációja során a sérülés fokától és jellegétől függően speciális eszközök biztosítása válhat szükségessé. Emellett kiemelt jelentőségű a pedagógiai eszköztár kialakítása, a látássérült tanuló speciális szükségleteinek megfelelő módszerek alkalmazása. Esetenként szükségessé válhat az intézményen belül egy támogató, segítő személy kijelölésére (gyógypedagógiai asszisztens, mentor).

„A speciális gyógypedagógiai fejlesztést – amennyiben az intézményben nincs látássérültek pedagógiája végzettségű gyógypedagógus – utazó gyógypedagógus látja el.” (Lőrinczné és mtsai, 2007)

„Az integrált oktatásban részesülő súlyos fokban látássérült tanulók létszáma folyamatosan növekedett, s ez a tény új helyzet elé állította a többségi, befogadó iskolák pedagógusait, és új feladatok képződtek a szegregáltan oktató iskola gyógypedagógusai számára is. Meg kellett oldani a tanulók szakszerű ellátását pontírási tankönyvekkel, speciális taneszközökkel, tanáraikat pedig a látássérült személyek pedagógiájának ismereteivel kellett megsegíteni. E munkával párhuzamosan folyt a szülőknek szóló tanácsadás is.” (Lőrinczné és mtsai, 2007, 7. o.)

A speciális intézmények pedagógusai tehát az integrált oktatás támogatásában is nagy szerepet vállalnak, így a látássérült tanulók integrált oktatásának feltételrendszere adott. Nehézséget jelenthet ugyanakkor az intézmények megközelítése az érintett tanulók számára, hiszen az épített környezet akadálymentesítettsége általában nem megoldott.

2.3 Hallássérültek és beszéd fogyatékosok integrált oktatása

Míg korábban a hallássérült gyermekek oktatás-nevelésében a szegregált út volt a döntően jellemző, napjainkban egyre több hallássérült gyermek jár integráltan óvodába, iskolába és számuk egyre inkább gyarapszik. „Nehézséget okoz azonban, hogy a szakképzett utazó gyógypedagógiai hálózat nem minden esetben áll rendelkezésre, ezért a hallássérült gyermekek integrációjának megsegítését olyan gyógypedagógusok vállalják fel, akik kevésbé ismerik ennek a csoportnak a sajátos nehézségeit.” (Perlusz, 2010)

A hallássérülteknek esetenként speciális technikai eszközök, taneszközök biztosítására lehet szükségük, emellett pedig lényeges, hogy az integráltan tanuló hallássérült pedagógusai és társai megismerjék a sérülésből fakadó nehézségeket és rugalmasan tudjanak alkalmazkodni azokhoz.

A beszéd fogyatékos tanulók esetében az integrált oktatás biztosítása különösen fontos, hiszen ez biztosítja leginkább a tanulók fejlődését. „A hallássérült és beszéd fogyatékos

gyermekek oktatásához széleskörű tanári és tanulói segédanyag áll rendelkezésre, amelyek könnyen és széleskörűen hozzáférhetők.” (Vidonyiné, 2010.)

2.4 Értelmileg akadályozottak integrált oktatása

Elméletileg dolgozatom szempontjából nincs relevanciája az értelmileg akadályozott tanulók integrált oktatásának, hiszen a fogyatékoság jellegéből adódóan nehezen elképzelhető, hogy a felsőoktatási intézményekben tanuljanak és szerezzenek végzettséget. Ennek ellenére a 2011-es népszámlálási adatok szerint az értelmi fogyatékosok 0,7%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Ez az adat fakadhat módszertani hibából (pl. téves diagnózis, korábban gyakran diagnosztizáltak autistákat értelmi fogyatékosként), de feltételezhető, hogy még ha elenyésző mértékben is, de akadnak valóban értelmileg akadályozott felsőfokú végzettségűek bizonyos szakterületeken.

Az enyhén értelmi fogyatékosokat – akiknek az integrált oktatásra a legnagyobb esélyük van – a jelenlegi szakmai terminológia alapján „tanulásban akadályozott”-nak nevezik.

„Az érzékszervi, testi fogyatékosoktól eltérően a tanulásban akadályozottaknak nincs speciális technikai igényük az integrált oktatás során, ám az egyéni szükségleteikből adódóan egyedi pedagógiai módszerek alkalmazása válhat szükségessé.” (Vidonyiné, 2010)

2.5 Autizmus spektrum zavarral élők integrált oktatása

Az autizmussal élők speciális helyzetben vannak, mivel ez a fogyatékosági kategória csupán néhány évtizede különült el az egyéb fogyatékosággal küzdő csoportoktól. Korábban értelmi fogyatékosnak, vagy mentálisan sérültnek tekintették az autistákat. A viszonylag friss szakmai múlt miatt az autizmussal élők számára nem alakult ki olyan speciális intézményrendszer hazánkban, mint más fogyatékosági kategóriák esetén, így az érintettek értelmileg akadályozottakkal, vagy rideg integrációban, többségi intézményekben, mindenfajta speciális segítség nélkül tanultak. A helyzetet nehezítette az is, hogy a gyógypedagógiai tanárképzésben csak néhány éve létezik autizmus

specifikus szakirány, így a témában megfelelően képzett szakemberekben is hiány van hazánkban.

„Amint azonban az autizmus spektrum zavar önálló létjogosultságot nyert, megkezdődött az optimális tanulási feltételek kialakítása. Országszerte jöttek létre speciális autista csoportok, valamint megindult az autisták integrált oktatásának és nevelésének a feltételrendszerének a kidolgozása, az autistákat befogadó többségi intézmények száma is.” (Gosztonyi, Őszi, 2007)

Az autizmus – amint az a fogyatékosági kategória nevében is szerepel – spektrum zavar, amely spektrumon egyaránt megtalálhatóak az ép értelmű, magasan funkcionáló, gyakran akár kiemelkedő intellektuális képességekkel rendelkező autisták, valamint az alacsony értelmi képességű, önellátásra képtelenek is.

„Integrált körülmények között leggyakrabban a jó nyelvi és értelmi képességekkel rendelkező autizmussal élő gyermekek nevelkednek. Esetükben a sikeres integráció elsősorban azon múlik, hogy a befogadó intézmény közösségei megértik-e a viselkedési tünetek hátterében álló okokat, és igénybe veszik-e az autizmus területén képzett szakemberek módszertani segítségét.” (Vidonyiné, 2010, 67. o.)

Az autisták számára az akadálymentesítést a kommunikáció megkönnyítése, a környezet kiszámíthatóságának biztosítása jelenti. A többségi intézményekben ez pl. egyénre szabott vizuális segítségek (folyamatleírások, képes, vagy írásos instrukciók) formájában valósulhat meg.

Természetesen elengedhetetlen a sérülés specifikus fejlesztés biztosítása, ami hazánkban jelenleg főként az utazó gyógypedagógusok révén valósul meg a többségi intézményekben.

3. Fogyatékossággal élők a felsőoktatásban

3.1 A fogyatékosággal élők továbbtanulási lehetőségei

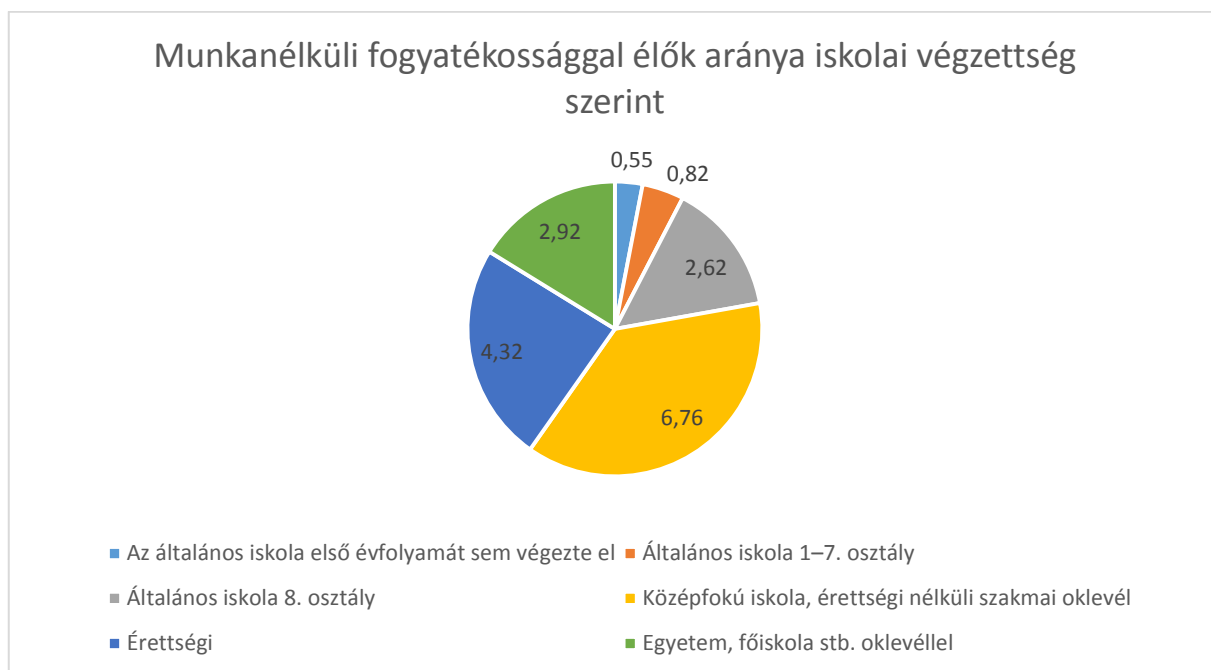
„A világ összes országában léteznek nehézségek, amelyek jelentős hátrányt okoznak az akadályozottsággal élőknek. Ezek az akadályok gátolják az egyenlő részvételt a társadalomban és korlátozzák az alapvető emberi és szabadságjogok gyakorlását. Az Európai Unió tagállamai, így köztük hazánk is, törekszik a fogyatékosággal élő emberek esélyegyenlőségének megteremtésére. Az esélyegyenlőségért folytatott küzdelem során hazánkban is jogszabályok és konkrét intézkedések születtek a fogyatékosággal élők érdekében. Az intézkedések sorából ki kell emelni az oktatást, amely az emberi jogok előmozdításának alapvető eszköze. Ma már vitathatatlan és elfogadott, hogy az ép értelmű fogyatékosággal élő fiataloknak a fizikai munka helyett jobb perspektívát biztosíthat a szellemi munka, ezért támogatjuk a felsőoktatásban való nagyobb arányú részvételüket.” (Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2009)

Magyarországon ma egyre nő azon fogyatékos személyek száma, akik középfokú oktatási intézményben kívánnak tanulni, és azoké is, akik az érettségi megszerzése után felsőoktatási intézménybe jelentkeznek. Ezeknek a tanulmányoknak a folytatása jó részük számára igen fontos, sőt elengedhetetlen is, mert csak értelmiségi pályákon tudják megállni a helyüket, képesek megfelelő körülmények között ép embertársaikkal egyenrangú munkát, tevékenységet végezni. Ez majd minden testi, vagy érzékszervi okból fogyatékosra igaz, és annál inkább az, minél súlyosabb ez a funkcióvesztés. Tény, hogy a fogyatékosok középfokú tanulmányaikat szinte kizárólag, felsőfokú tanulmányaikat pedig kizárólag integrált formában folytathatják. A mai kor szellemének megfelelően a szabad iskolaválasztásnak köszönhetően bármely iskolába beíráthatják a szülők általános iskoláskorú gyermekeiket, így nem evidens, hogy gyengénlátó a Gyengénlátók Iskolájába, vak a Vakok Iskolájába, mozgássérült a Mozgássérültek Iskolájába járjon, mindinkább előtérbe kerül az integráció kérdése. Az integrált általános iskolai oktatás pedig előkészítheti a későbbi közép- és felsőfokú tanulmányokat is.

A felsőfokú tanulmányok szempontjából tehát mindenképpen előnyös, ha a fogyatékossgal élők korábbi tanulmányaikat már integrált formában folytatták. Természetesen ez nem jelent kizárólagosságot, hiszen a szegregált oktatásban részesülők, vagy tanulmányaikat magántanulóként folytatók előtt is nyitva áll a felsőoktatás.

A fentiekben már bemutattam, hogy a fogyatékossgal élők foglalkoztatottsága hazánkban sajnálatosan alacsony, rendkívül magas az inaktív fogyatékossgal élők aránya. A foglalkoztatottság javítása érdekében értelemszerűen a felsőoktatás jelenti az egyik megoldást. Ugyanakkor a gazdaságilag aktív fogyatékossgal élők munkanélküliségi mutatói is igen magasak, arányaiban sokkal kisebb az esélye egy fogyatékosnak az elhelyezkedésre, mint egy nem fogyatékosnak. Ezt a statisztikai adatok is igazolják: 2011-ben az aktív népességben belül 12,6 százalék volt a munkanélküliek aránya, míg a fogyatékossgal élők körében ez az arány 19,6 százalék volt. Ez a 7%-os különbség meglehetősen markáns, amikor a munkaerő-piaci esélyegyenlőségről van szó, lényegében bizonyítja, hogy a fogyatékossgal élők korántsem egyenlő esélyekkel rendelkeznek a munkavállalásban.

Azt, hogy a felsőfokú végzettség milyen mértékben javítja a fogyatékossgal élők munkaerő-piaci lehetőségeit, a statisztikai adatok is igazolják. Sajnos a statisztikák nem különítik el a gazdaságilag inaktív (munkavállalásra nem alkalmas) fogyatékosokat a gazdaságilag aktívaktól. Ennek ellenére az adatokból lehet következtetni.

Forrás: Saját szerkesztés (Adatok forrása: KSH, 2014)

5. ábra: Munkanélküli fogyatékossgal élők aránya iskolai végzettség szerint

A fenti adatokból jól látható, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők kisebb arányban (2,92%) munkanélküliek, mint az érettségizettek (4,32%), vagy a szakképesítéssel rendelkezők (6,76%). Az ennél alacsonyabb iskolai végzettségűek munkanélküliségének aránya ugyan alacsonyabb, ám ez nem azt jelenti, hogy az alacsony iskolai végzettséggel könnyebb elhelyezkedni, hanem azt, hogy az ilyen végzettséggel rendelkezők többségében meg sem jelennek a munkaerő-piacon, gazdaságilag inaktívak. A szakképesítéssel, érettségivel, felsőfokú végzettségűek esetében azonban mindenképpen feltételezhető, hogy többségük gazdaságilag aktív, így az ő munkanélküliségi mutatóik relevánsak. Ennek ellenére természetesen a magasabb iskolai végzettségűek között is szép számmal akadhatnak gazdaságilag inaktívak (gyermeküket gondozók, nyugdíjasok, stb.). Sajnos nem áll rendelkezésre olyan adatsor, amely a gazdasági aktivitásra és a végzettségre vonatkozó adatok összevetésére alkalmas, így a fenti eredmények elemezhetősége korlátozott, csak egymáshoz viszonyítva célszerű vizsgálni azokat.

3.2 Fogyatékossgal élők nehézségei a felsőoktatásban

3.2.1 Közlekedés, tájékozódás

A felsőoktatásban tanuló fogyatékos hallgatók ugyanazon problémákkal szembesülnek e téren, mint a mindennapi életben: az akadálymentesítés hiányával. Megoldásként szóba jöhet, hogy a közoktatási törvény által létrehozott közalapítvány feladata lenne az is, hogy a felsőoktatási intézményekben is támogassa az akadálymentesítési, átalakítási munkákat. Megjegyzendő, hogy a régebbi építésű felsőoktatási intézmények mozgássérültek számára igen nehezen, vagy egyáltalán nem tehetőek akadálymentessé, mert az épület minden részének elérése hosszú lépcsőkön történik, ezek szervesen beleillenek az épület szerkezetébe, és ha van is lift, az is csak ilyen lépcsőkön érhető el. Ezért a mozgássérülteknél, vagy az olyan látássérülteknél, akik súlyos tájékozódási problémákkal küzdenek, és ezért önálló közlekedésre nem igazán taníthatók meg, a tanulmányok folytatásának megfelelőbb módja lehet a levelező képzés. A fentebb említett okokból közlekedésre, tájékozódásra nem képes fogyatékosok problémáira megoldást jelentene speciális távoktatási formák kidolgozása és támogatása is. Az ismert területen közlekedni tudó nemlátók problémáin pedig az segítene, ha a később részletezendő személyi segítő feladata lenne az, hogy számukra beiratkozásuk után bemutassa az egyetemet.

3.2.2 Finanszírozási problémák

A közlekedési, tájékozódási nehézségek miatt választott levelező oktatási formának diszkriminatív vonatkozásai is vannak, mivel a hallgatók támogatásáról és az általuk fizetett díjakról szóló 144/1996. (IX. 17.) kormányrendelet szerint a levelező, vagy esti képzésben részt vevő hallgatókat nem illeti meg számos támogatás (tanulmányi ösztöndíj, szociális támogatás, tankönyv- és jegyzettámogatás, köztársasági ösztöndíj), sőt nekik a nappali tagozatosoknál jóval magasabb tandíjat kell fizetniük, amelyből esetleg az intézmény adhat kedvezményt, de ennek feltételeit a rendelet nem dolgozza ki olyan szigorúan, így ilyen kedvezményre aligha számíthatnak. Indokolt lenne ezért a fogyatékos, de államilag finanszírozott első alapképzésben, kiegészítő alapképzésben, első szakirányú továbbképzésben levelező formában részt vevő hallgatókat a rendelet módosításával ugyanolyan elbírálásban részesíteni, mint a nappali tagozatos hallgatókat.

Így megilletnék őket az előbb említett támogatások, és mérsékeltebb tandíjat kellene fizetniük, ami alól jó tanulmányi eredményük esetén mentességet is kaphatnának. Papp László (látássérült jogász) dolgozatában megjegyzi azt is, hogy egyes fogyatékos tanulók különböző okokból (jobb elérhetőség, megközelíthetőség stb.) olyan felsőoktatási formában vesznek részt, amely államilag nem finanszírozott, s mint ilyen, költségtérítéses. Mérlegelendő lenne, hogy a fentebb említett közalapítvány nyújtson támogatást az ilyen képzési formákban tanuló fogyatékosoknak, ha ezeket a formákat a fogyatékoságukból származó ok miatt választották.

3.2.3 Kommunikáció, információszerzés

Ezen a területen a problémák abban foglalhatók össze, hogy a felsőoktatásban részt vevő fogyatékosoknak gyakran több időt kell fordítaniuk arra, hogy biztosítsák tanulásuk megfelelő körülményeit, mint magára a tanulásra. Ez egyes esetekben azzal jár, hogy a tanulás nem elég hatékony, vagy aránytalan megterhelést okoz, a tanulmányi eredmények romolhatnak, és ez rombolhatja az önbizalmat, önértékelést. A tanulmányok folytatásának megfelelő körülményeinek megteremtésébe számos dolog tartozik:

- a tanulmányi ügyek intézése (tantárgyfelvétel, a tantárgyak, előadók, gyakorlatvezetők közötti választás, órarend összeállítása, vizsgákra való jelentkezés stb.),
- a tanuláshoz szükséges információk, anyagok, könyvek megismerése, a különböző önálló munkát igénylő feladatok elvégzése (évközi dolgozatok, évfolyamdolgozatok, szakdolgozat megírása, és az ezzel járó feladatok:
- témaválasztás, anyaggyűjtés, a gyűjtött anyag rendszerezése, feldolgozása stb.),
- jegyzetelés az előadásokon, betekintés az adott szakterület alkalmazásába a gyakorlatban,
- a pályaorientációhoz szükséges támpontok megismerése, megfelelő kapcsolatok kialakítása a hallgatókkal és oktatókkal,
- a fogyatékosággal kapcsolatban felmerülő negatív sztereotípiák oldása.

Számos probléma csak személyes együttműködéssel oldható meg. Na azonban ezeket a fogyatékos nem tudja, vagy csak lassabban tudja kiépíteni – főleg, ha olyan környezetbe kerül, ahol nincs a középiskolából, vagy máshonnan régebbi ismerőse (pl. más városba kerül tanulni) –, akkor súlyos hátrányba kerül ép társaihoz képest minden területen. A kapcsolatok hiánya elszigetelődéshez vezethet. Ráadásul a felsőoktatási törvényben biztosított jogaival nem is tud élni, pl. előadók, gyakorlatvezetők szabad megválasztása, párhuzamosan meghirdetett előadások közötti választás, részvétel a felsőoktatási intézmény tudományos munkájában (pl. tudományos diákkör), a felsőoktatási intézmény eszközeinek, szolgáltatásainak, berendezéseinek használata (ide tartozik pl. még támogatások pályázása az intézménytől) (1993. évi LXXX. törvény)

3.3 Esélyegyenlőségi törekvések a gyakorlatban

2005 óta minisztériumi rendelet írja elő: a felsőoktatásban részt vevő, fogyatékossgal élő hallgatóknak biztosítani kell a tanulmányaikhoz szükséges esélyegyenlőséget. A rendelet értelmében az intézményekben külön fogyatékosügyi koordinátornak kell segítenie az ott tanuló mozgás-, látás- vagy hallássérült hallgatókat (abban az esetben is kell ilyen pozíciót fenntartani, ha az intézményben egyetlen fogyatékos hallgató sem tanul). Ez a segítségnyújtás mind a felvételi eljárásra, mind a hallgatói évekre vonatkozik és ennek során az adott intézménynek személyi és tárgyi segítséget kell nyújtania a fogyatékos hallgatók tanulásához, valamint a vizsgákra való felkészüléséhez. Ennek ellenére a fővárosi felsőoktatási tanintézmények jó részében – hasonlóan a vidékiekhez – tevékenységéről még az érintett diákok sem tudnak. Vannak ugyan fogyatékosügyi koordinátorok, ám általánosan jellemző a pénzhiány, szervezetlenség, tanácstalanság azokon a fővárosi egyetemeken, ahol létezik ez a tevékenység. Pedig a fogyatékos hallgatók után 1998 óta az állam is folyósít a tanintézeteknek támogatást, igaz, eléggé csekély mértékűt. Az éves szubvenció összege jelenleg 84 ezer forint, ami 2006-ban 110 ezer forintra emelkedett. Ezt az összeget az intézmények olyan tárgyi segédeszközökre fordíthatják, amelyekkel az ott tanuló fogyatékos hallgatók tanulmányait segítik.

Ennek ellenére az ELTE oktatási osztályának vezetője, Bakonyi László 2000-re datálja az első állami támogatás megérkezésének idejét – a szubvenciót az ELTE

működtetésében üzemelő diáktanácsadó iroda kapta eleinte. Állítása szerint ebből az összegből elsősorban a fogyatékosok személyi segítőit fizették, illetve tanulmányi segítséget nyújtottak. Később már bevezették, hogy a támogatást elosztják a karok között. A helyzet kaotikusságát mutatja, hogy a fogyatékos hallgatók után „hivatalosan” járó támogatás megállapítása ellentmondásban van az adatvédelmi törvénnyel. Ez utóbbi a személyiségi jogok védelme miatt nem engedi a direkt rákérdezést a hallgató állapotára, ennek hiányában azonban elég nehéz felvenni az utánuk járó eszköztámogatást. Az oktatási vezető szerint az ellentmondást feszegető kérdésre három éve nem kap választ az adatvédelmi biztostól.

Az 1997. évi (253/1997./XII.20) kormányrendelet értelmében az 1998 után épített épületeket akadálymentesen kell kialakítani, illetve a már meglévőket 2005-ig azzá kell tenni. Ennek fényében az ELTE Múzeum körüli épületegyüttesét az Oktatási Minisztériumtól kapott pályázati összegből az elmúlt években felújították. A nagy igyekezetben kikérték, de csak részlegesen fogadták meg azoknak a véleményét, akik a renovációban leginkább érintettek volnának, vagyis a mozgás- és látássérültekét. Így fordulhatott elő, hogy az egyik kerekos székes hallgató kocsija épp csak ráfér a lépcsőliftre. Ezt külső segítség nélkül egyébként sem lehet használni, mivel olyannyira szűkösre tervezték, hogy a kocsit bármelyik pillanatban legurulhat róla, a nyitáshoz és indításhoz is a portás segítsége kell. Nem jobb a helyzet a mosdóknál sem, ott a WC-kagylót és a papírtartót sikerült elérhetetlen helyre telepíteni.

Bakonyi László egyébként az érintettek bevonásának hiányát az idő rövidségével, a drágább, ám minden szempontból megfelelőbb liftek beszerzését pedig pénzhiánnyal magyarázza. A hárommilliárd forintos támogatás ellenére több mint másfél milliárdot az intézménynek saját költségvetéséből kellett kigazdálkodnia.

Az ELTE-hez tartozó látgymányosi épületegyüttesben – itt működik a Természettudományi Kar és a Szociológiai Intézet - jóval kevesebb a hiányosság, ám a kivitelezők, megrendelők, tervezők itt is elfelejtkeztek néhány „apróságról”. Ha például kiömlik a sósav, sziréna visít, fényjelzés azonban nincs – enélkül a siket hallgatók nem vesznek tudomást a veszélyről. A liftekből hiányzik a hangosbemondó, amely a vakok

számára jelezne, hányadik emeletnél járnak, de „láthatatlan” a tájékozódást segítő speciális szőnyeg is a gyengénlátó hallgatók számára.

Az Egyetemek nagy részének Szenátusai a 29/2002. OM rendeletre tekintettel elfogadták a Tanulmányi és Vizsgaszabályzat módosítását. A korrekciók a fogyatékos hallgatók jogait bővítették úgy, hogy problémáikat orvosolják. A fogyatékos hallgatók a diplomához szükséges nyelvvizsga követelménye alól részlegesen vagy teljesen felmenthetők. A felmentésre irányuló kérelmet a Tanulmányi Osztályon lehet leadni az intézmény vezetőjéhez címezve. A beadványhoz mellékelni kell a fogyatékoság típusát és mértékét igazoló szakvéleményt. A szakvéleményt – amennyiben a fogyatékoság már a közoktatási tanulmányai kezdetén is fennállt – a fogyatékoság típusa szerint illetékes Országos Látás-, Hallás-, Mozgás-, Beszédvizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottságtól, vagy a területileg illetékes Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottságtól lehet kérni. Amennyiben a fogyatékoság később keletkezett, az adott terület szakfőorvosától kell az igazolást beszerezni.

A kérelmet elbíráló bizottság tagjait a kar vezetője nevezi ki, állandó tagja egy, a fogyatékos hallgatókkal foglalkozó intézményi koordinátor. A döntésről 15 napon belül értesíteni kell a kérelmezőt. A bizottság határozata ellen 8 napon belül lehet fellebbezni a kar vezetőjénél.

A módosítás a fogyatékoság típusától függően további kedvezményeket biztosít a fogyatékos hallgatóknak, akik a tanulmányi követelményeket kedvezményesen teljesíthetik, illetve mentesülhetnek azon követelmények teljesítése alól, melyeket fogyatékoságukból adódóan nem, vagy csak nagy nehézségek árán lennének képesek teljesíteni.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem az elmúlt években minisztériumi pályázatokból és saját forrásokból hozzáfogott az akadálymentesítéshez: rámpákat, illetve korlátliftet helyeztek az egyes épületek bejárataihoz. Mindkét – a Bercsényi és a Stoczek utcai – kollégiumban is kialakítottak akadálymentes szobát, valamint fürdőszobát – sorolja a pozitívumokat Perényi Andrea, az intézmény fogyatékosügyi koordinátora. A Műegyetemen van speciális felvételi, a sérült diákoknak ösztöndíjat,

segédeszközöket és elektronikus tananyagot biztosítanak, kikérik az ott tanuló látás-, mozgás- vagy hallássérült hallgatók javaslatait, igaz, egyesek szerint ez hivatalból történik így.

Nagy Bendegúz kerekesszékes hallgató is ezt az álláspontot osztja. Így fordulhatott elő, hogy az önállóan használható emelőlift helyett a lépcsőlift telepítését tartották célszerűbbnek, holott az előbbinek az ára csupán tíz százalékkal magasabb, mint a „csak portás közreműködésével üzemeltethető” lépcsőlift. Az ELTE-hez hasonlóan a Műegyetem mosdói sem kifogástalanok: rossz helyre szerelték a WC-csészéket, a kézmosó mérete sem megfelelő. (Egységes építésügyi szabvány az Európai Unióban sincs, csak ott kikérik és megfogadják az érintettek véleményét.)

A fogyatékos tanulók „paradicsomaként” emlegetett felsőoktatási tanintézmény az ELTE-hez tartozó Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Tanárképző Főiskolai Kar. Az Ecseri úti épületet hatmillió forintos minisztériumi támogatásból sikerült teljesen akadálymentessé tenni. Fotocellás bejárati ajtóval, vezető-csíkkal ellátott szőnyeggel, hangosbeszélő lifttel, eligazító táblákkal, mozgássérült WC-vel, valamint rámpákkal tették könnyebbé a fogyatékosok közlekedését, tájékozódását. A hallgatók után járó juttatásokból írásnagyító monitort, képernyőolvasóval ellátott számítógépet, a grafikonok kitapinthatóságát lehetővé tevő dombornyomtató gépet, és hallókészülékekre csatlakoztatható hangosító készüléket vásároltak. Az intézmény Damjanich utcai kollégiumába már nem jutott a korszerűsítésre szánt keretből.

Az ELTE tíz kollégiumot tart fenn a fővárosban, ezek közül az Ajtósi Dürer sori a legjobb elhelyezkedésű. Így a kollégiumot igénylő fogyatékosokat itt helyezik el, holott az épület akadálymentessége megkérdőjelezhető. Az itt lakó fogyatékosok többsége látássérült, nekik annyi a könnyebbség, hogy a lépcsőt korláttal, a liftek gombjai mellé pedig Braille-írással „szerkesztett” szintjelzőkkel is ellátták.

A fogyatékossgal és krónikus betegséggel élő hallgatók szervezett megsegítése az ELTE-n 2000 óta folyik. Kezdetben ezt a tevékenységet kari koordinátorok végezték, majd 2009 szeptembere óta egyetemi fogyatékos-ügyi koordinátor fogja össze a kari koordinátorok munkáját és hajtja végre az egész egyetemet átfogóan érintő fogyatékossg-ügyi intézkedéseket, programokat. Szeli Emília, az ELTE szociális

munkás szakán, majd szociálpolitikusként végzett, évek óta foglalkozik azokkal a fogyatékos hallgatókkal, akik szintén a szociológiai intézetet választották. Rendszeresen egy tucat ilyen diákja van, hiszen a látás-, hallás- vagy mozgássérült, valamint a tanulási zavarban szenvedők szívesen választanak olyan képzési területet, amelynek elvégzésével segíthetnek hasonló sorsú társaikon.

Igen kevés (évente mindössze 10-20) látássérült jelentkezik hazánkban felsőoktatási intézménybe. Ennek oka a segédeszközök hiánya (drágák a képernyőolvasó szoftverek, valamint még drágábbak a Braille-kijelzők), valamint a felsőoktatási intézmények passzivitása – túl nagy intézmények ahhoz, hogy egy vak hallgató egyenértékűen tudjon lépést tartani társaival, valamint a sokszor oda nem figyelő oktatókkal (diavetítőt nem látja, nem hangzik el a sokszor csak felrajzolt információ). Könyvek, jegyzetek feldolgozására hasznos a szkennel, valamint

egy optikai karakterfelismerő program használata (Recognita, OmniPage, Finereader, stb.), mely a képet karakteres formátumba konvertálja. Ez olykor hibásan olvas, a táblázatokat, képekkel tűzdelt, rosszul nyomtatott, círádás betűtípusokkal ellátott szövegeket nem képes felismerni teljesértékűen. Megoldás nincs, csupán az, hogy elektronikus formában szerezzék meg eleve a számukra fontos anyagokat (szerzőtől, kiadótól függetlenül). Törvény erre is van, de a gyakorlat ennek ellenkezőjét mutatja: fél a kiadó/szerző, hogy tovább másolják az anyagot, kikerül ellenőrzésük alól. A látássérültek számára hasznos text (csak szöveg) verziójú könyveket nem lehet reprodukálni, de ezek beszerzése is szinte teljesen lehetetlen, vagy informális csatornákon működik csak.

Alternatívaként használják a Magyar Elektronikus Könyvtár anyagát, ill. a direkt látássérülteknek létrehozott E-könyvek levelezőlistát az interneten. Itt csereberélgetik (némiileg nem legális módon) egymás között a látássérültek az általuk beszkenelt, vagy megszerzett könyveket, tananyagokat.

Dunaveczi Leona, aki az ELTE szociológia szakának vak hallgatójaként szerezte diplomáját (ma már három gyermekes édesanya) az intézményben csak az erős neonfény alapján, a begyakorolt útvonalat követve tájékozódott. A lány úttörő volt a tanszéken; előtte még egyetlen vak tanuló sem próbálkozott azzal, hogy az egészséges

társak képességeire szabott feltételekkel szerezzen szociológus diplomát. A tanárok többsége ismeretlen helyzettel állt szemben, nem tudták, hogyan viszonyuljanak hozzá. A felvételit még sikerült megoldani azzal, hogy a szóbelin elért pontszámait duplázták meg – ám az előadások anyagaival már nehezebben boldogultak a társai. Akadt olyan tanár, aki kerek perec kijelentette, nem járul hozzá, hogy előadásait magnóra rögzítsék. Pedig a vakok tanulásához nélkülözhetetlen eszköz a diktafon. A látók jegyzetekből, ők pedig mp3-ban rögzített hanganyagokból (régebben kazetta), vagy innen-onnan megszerzett elektronikus jegyzetekből tanulnak. A könyveket is felolvastatják - igaz, a tananyag ismétlésekor csak megsaccolni tudják, hogy egy-egy oldal a kazettán hányadik perc lehet. Aki nem diktafont használ, annak marad a gépelés, bár akad olyan tanár, akit előadásában zavar a „kopácsolás”. Amikor felvetem, panaszt emelhetek volna, az esélyegyenlőség alapján jogában áll(t) ezeknek az eszközöknek a használata, elnéző mosollyal válaszolja: a jog pajzs és nem fegyver, számára sokkal többet ér, ha segítőkésséggel találkozok.

4. Fogyatékossgal élők helyzete az Óbudai Egyetemen

4.1 Esélyegyenlőségi szabályzat

Az Óbudai Egyetem Hallgatói Követelményrendszerének 3. számú melléklete, az Óbudai Egyetem Fogyatékossgal élő hallgatói tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről szóló szabályzata az intézmény Szervezeti és Működési Szabályzatának része.

Ennek alapján a fogyatékossgal élő hallgató részére biztosítani szükséges a fogyatékossgához igazodó felkészítést és vizsgáztatást, továbbá segítséget kell nyújtani részére ahhoz, hogy teljesíteni tudja a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségeit. Ez megvalósulhat mentességek, segédeszközök (különösen számítógép), hosszabb felkészülési idő formájában, vagy az írásbeli beszámoló szóbeli beszámolóval vagy a szóbeli beszámoló írásbeli beszámolóval történő felváltása révén. Lényeges szempont azonban, hogy a mentesítés kizárólag a mentesítés alapjául szolgáló körülménnyel összefüggésben biztosítható szakvélemény alapján és nem vezethet az oklevél által tanúsított szakképzettség megszerzéséhez szükséges alapvető tanulmányi követelmények alóli felmentéshez.

Ha a fogyatékossg, sajátos nevelési igény már a középfokú tanulmányok alatt is fennállt, az érettségi során a hallgató kedvezményben részesült, akkor a pedagógiai szakszolgálatok, szakértői bizottságok által kibocsátott szakvélemény érvényes. Ha azonban újkeletű, akkor a rehabilitációs szakértői szerv szakvéleményét kell kérni.

A fogyatékossgal élő hallgatók segítségét intézményi és kari részről felsőfokú végzettséggel, valamint fogyatékossgügyi kompetenciákkal vagy fogyatékossgügyi szakmai gyakorlattal rendelkező irányító koordinátor látja el.

A koordinátor feladatai:

- „részt vesz a fogyatékossgal élő hallgatók által benyújtott segítségnyújtásra, mentességre és kedvezményekre irányuló kérelem elbírálásában és nyilvántartásában

- részt vehet a hallgatót érintő jogorvoslati döntésekben, amennyiben a kérelem elbírálásában nem vett részt,
- kapcsolatot tart a fogyatékosággal élő hallgatókkal, azok segítőivel,
- biztosítja a fogyatékosággal élő hallgatók tanulmányai, vizsgái során alkalmazható segítségnyújtási lehetőségeket, megszervezi a fogyatékosággal élő hallgatók által igényelt konzultációs lehetőségeket,
- javaslatot tesz a fogyatékosággal élő hallgatók tanulmányainak segítségét szolgáló normatív támogatások felhasználására, a segítségnyújtáshoz szükséges tárgyi eszközök beszerzésére.” (fogyatékosügyi szabályzat, 2017.)

A különböző fogyatékosági kategóriák esetében a hallgatókat különböző kedvezmények és mentességek illetik meg. Minden fogyatékosági kategóriára érvényes, hogy a hallgató mentességet kérhet a gyakorlati követelmények alól, vagy azokat más formában teljesítheti. Az írásbeli vizsgát szóbeli vizsgával helyettesítheti, vagy fordítva. A feladatok megoldásához speciális eszközöket vehet igénybe. Mentessülhet a nyelvvizsga-követelmény, vagy annak egy része alól (kivéve a doktori képzésen részt vevő hallgatókat). A vizsgákon (30%-kal) hosszabb felkészülési időt kap. Az intézményi ügyintézéshez személyi segítőt vehet igénybe.

Ezen kívül sérülésspecifikus mentességek is adottak, pl. a mozgássérült hallgató mentessülhet a manuális készségeket igénylő feladatok alól, de az elméleti ismeretek megkövetelhető. A hallássérültek számára az érthetőség és megértés szempontjából lényeges előadásokon és vizsgákon biztosítani kell az elhangzottak írásbeli megjelenítését; a szóbeli vizsgákon igény szerint jeltolmácsot. A látássérült hallgatók az írásbeli vizsgákon speciális eszközöket vehetnek igénybe, valamint mentessülnek a manuális, vizuális készségeket igénylő feladatok alól, de az elméleti ismeretek megkövetelhetők. Az előadásokon, gyakorlatokon, vizsgákon elhangzottakat (kérdéseket, tételeket) hanghordozón, digitálisan, pontírásban (Braille), vagy nagyításban rendelkezésre kell bocsátani számukra. A beszéd fogyatékos hallgatók az általános kedvezményeket vehetik igénybe. A pszichés fejlődési zavarral élők esetében a mentesség függ a zavar jellegétől: a diszlexiások használhatnak szótárakat, helyesírás-ellenőrzőt; a diszkalkuliások mentessülnek a számítási feladatok alól, de az elméleti ismeretek megkövetelhetők; a hiperaktív és figyelemzavaros hallgatók számára a

vizsgákra való várakozás ideje minimálisra csökkentendő, a vizsga több részletben is megtartható, vagy engedélyezett számukra a mozgásos aktivitás, a szünetek tartása a helyiség elhagyása nélkül. Biztosított emellett többi hallgatótól elkülönülten való vizsgázás lehetősége, a kérdések leírása, az elvárások és kérdések tisztázása, a megfogalmazás pontosítása, egyszerűsítése. Az autizmussal élő hallgatók esetében az általános mentességek és kedvezmények mellett a számonkérés körülményeinek a hallgató speciális szükségleteihez alakítása, valamint az elvárások és kérdések tisztázása, a megfogalmazás pontosítása, egyszerűsítése az irányadó. Emellett mentességet kérhetnek egyes gyakorlati követelmények alól, vagy azokat nem gyakorlati feladatokkal helyettesíthetik.

A fenti általános és sérülésspecifikus kedvezményeken túl szakvélemény alapján további egyéni kedvezmények is adhatók. „Halmozott fogyatékoság esetén minden, a hallgatóra vonatkozó kedvezmény nyújtható az egyéni szükségletek figyelembe vétele mellett.

A mentességekre vonatkozó kérelmet az érintett hallgatóknak a regisztrációs hét végéig kell benyújtani a kari tanulmányi osztályon a Fogyatékkal Élő Hallgatók Kedvezményeit Elbíráló Bizottsághoz címezve. Amennyiben szükséges, hiánypótlással lehet élni. A bizottság határozata ellen fellebbezéssel lehet élni.” (Óbudai Egyetem, 2015)

4.2 A megsegítés formái

Az Óbudai Egyetem minden karán dolgoznak ún. fogyatékos-ügyi koordinátorok. Az ő feladatuk a karon tanuló speciális szükségletű diákok regisztrálása, az emelt normatíva elköltésére tett javaslattétel a bizottságok felé, a hallgatók igényeinek a felmérése, a segítségadás megszervezése, az akadálymentesség biztosítása, az eszközök beszerzése és kölcsönzése, tanácsadás a speciális szükségletű hallgatók és az oktatók számára. A koordinátorok munkáját karonként eltérő elnevezésű bizottságok segítik szorosan együttműködve a Hallgatói Önkormányzatokkal.

A megsegítés formái a gyakorlatban:

- A speciális igények felmérése, megbeszélése a hallgatóval, azokról igazolás készítése (pl. az előadáson használt diák, vagy fóliák megküldése a hallgatónak digitális formában; jeltolmácsolás; jegyzetelő alkalmazása, írásbeli vizsga kiváltása szóbelire, vagy fordítva, egy a sérülés miatt nem teljesíthető tárgy helyett másik tárgy teljesítése, tananyag adaptáció stb.);
- Személyi segítő és jegyzetelő biztosítása, szerződéskötés;
- Speciális eszközök kölcsönzése;
- Kari könyvtárak akadálymentesítése (akadálymentes számítógépes munkaállomások, olvasó készülékek);
- Fókuszcsoportos megbeszélések a speciális szükségletű hallgatókkal;
- Egyéni tanácsadás;
- Akadálymentes nyelvtanulást segítő laborok.

A hallgató megsegítésének feltétele a regisztráció. A speciális szükségletű hallgatóknak akkor tudják a megfelelő segítséget megadni, ha személyesen jelentkeznek a kari fogyatékos-ügyi koordinátoruknál és a megfelelő igazolást leadják nekik, vagyis regisztrálnak.

Az igazolás módja:

- Krónikus betegség esetében: szakorvosi, vagy ORSZI (Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet) vélemény, amely tartalmazza az adott betegség BNO kódját, fennállásának idejét, súlyosságát, vagy az egészségkárosodás mértékét.
- Fogyatékoság esetében: ORSZI (Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet) véleménye, vagy – a tankötelezettség idején már fennálló fogyatékoság, sajátos nevelési igény megléte esetében – valamelyik szakértői bizottság szakvéleménye (Látásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, Hallásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, Mozgásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, Beszédvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, fővárosi, vagy megyei Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, Autizmus Alapítvány és Kutatócsoport, Vadaskert Kórház és Szakambulancia).

4.3 Látássérültek az egyetemen – sérülésspecifikus eszköztár

A látássérült emberekkel való bánásmódról több internetes útmutató is szól, ilyen például a Fehér Bot Alapítvány által kiadott Segítség! című kiadvány, vagy a Vakok Szövetsége által kiadott “Hogyan segítsük a vak embert?” című útmutató. Mindkettő elérhető az interneten: www.feherbot.hu, illetve www.mvgyosz.hu.

Az útmutatók részletesen, példákkal illusztrálva mutatják be, hogyan illik viselkedni az egyes élethelyzetekben, legyen az a találkozás, az utcai közlekedés vagy a tantermi szituációk. Ennél alaposabb érzékenyítő ismeretek is szerezhetőek például a Vakrepülés színtársulat (www.vakrep.hu) különböző programjain, melyek sötétben zajlanak, így akár egy pedagógus, vagy az általa tanított látó diákok is meg tudják közvetlenül tapasztalni, hogy milyen is lehet az osztályközösségbe járó vak diák élménytára.

Az oktatás megkezdéséhez természetesen az oktatás helyszínét is akadálymentesíteni kell. Ez azonban a látássérült emberek vonatkozásában általában nem jelentős anyagi kiadás, elsősorban a fehér bottal nem észrevehető akadályokat kell eltávolítani, valamint egyes objektumok (lépcsők, ajtók stb.) vizuális megkülönböztetését kell megoldani élesen elkülönülő színű festéssel.

Mind a vak, mind a gyengénlátó tanulók számára általában az elektronikus tananyag a leginkább megfelelő. Vak tanulók számára hasznos lehet a Braille-írási tananyag, gyengénlátók számára pedig a nagyobb betűkkel kinyomtatott síkírású, de mindegyik verzió szükségességére érdemes előzetesen rákérdezni.

Az informatika elterjedésével a látássérültek számára az egyik leghasznosabb eszköz a képernyőfelolvasó szoftverek alkalmazása.

Lassan már kétszáz éve annak, hogy a beszéd generálására először tettek kísérletet. Magyar, de világviszonylatban is nagy előrelépést jelentett Kempelen Farkas beszélő gépe, mely artikulátlanul, de képes volt bizonyos betű összetételeket, szavakat, és mondatokat emberi hangon kimondani. Ez a szerkezet az emberi beszédtechnikát utánózva próbált hangokat kiadni. Ahhoz, hogy az ember beszélni tudjon, szüksége van hangszálaira, szájformálásra, és elsősorban levegőre. Gépe elkészítésekor Kempelen

Farkas ezt a tényt próbálta felhasználni, így a levegőt fűjtatóval pumpálták, s különböző sípok, lyukakat irányított a levegőáramlás felé. Tehát a rendszer akkor működött, ha pumpálták! Ez a kezdetleges szerkezet, bár nem tudott minden hangot kiadni, mégis a beszélőrendszerek őse volt. A beszélőrendszerek először a katonai repülésnél terjedtek el. Van úgy, hogy a pilótának több órát fenn kell maradnia a gépen és dolgozni. Előbb-utóbb elfárad, és nem igazán tud szemmel tartani több műszert. Egy-két baleset után kezdték el alkalmazni a beszélőrendszereket, melyek hiba fellépésekor hangjelzést is adtak. A hetvenes évek vége felé, mikor a számítógépek kezdtek beszivárogni Magyarországra is (Commodore), kezdtek el foglalkozni a beszélők köznapi felhasználásán is. Elsősorban a vakok számára való számítógépes kiírások kihangsúlyozása volt a megközelíthető cél. A Magyar Tudományos Akadémia munkatársai a 80-as évek elejére elkészítettek egy a MEA 8000-re hallgató gépet, melynek alapelemei a mostani beszélőkben is megtalálhatóak. Beszélőrendszereket használnak különböző bankoknál, telefontársaságoknál, de mégis csak „vakos” körben a legelterjedtebbek. Az, hogy a gépben van egy beszélőegység, az nem biztosítja, hogy egy vak ember tud dolgozni a géppel. Ehhez kell egy olyan kidolgozott szoftver, mely szinte a képernyőt helyettesíti. A kezdetek kezdetén még DOS alapú rendszerek voltak, melyek a párhuzamos porton keresztül küldték az üzeneteket. Ezt igen egyszerű megoldani, hiszen egy olyan rezidens programot kell írni, amely figyeli a bejövő szöveget, és azt a beszélőre is kiküldi. Azonban ahogy fejlődött a technika, már nemcsak programozó kedvű számítógép használók éltek a gép adta szolgáltatásokkal, hanem egyszerű, köznapi emberek is; megérkezett a Windows, mely meghozta a kívánt egyszerű felületet. Egyszerű, hiszen a képernyőn egy „felhasználóbarát”, grafikus ábrákkal teli kommunikációs eszköz segíti a felhasználókat az információk „könnyebb” eléréséhez. De ami egyeseknek egyszerű(bb), az másoknak bonyolult(abb) is lett. A vak programozók a világon szomorúan konstatálták, hogy ez ellen nem sokat lehet tenni, alkalmazkodni kell a megváltozott felhasználói igényekhez, így igen nagy késéssel, de elkezdtek képernyőolvasó szoftvereket fejleszteni Windows alá is. A kezelőfelület használatát kellett „átértelmezni”, az egér használata helyett billentyűzettel történő használati alternatívát biztosítani. Hazánkban (mint ahogyan a világ minden táján) ma már a látássérültek is Windows-alapú szoftvereket használnak. A különféle kísérleti stádiumú programok mellett két fő képernyőolvasó szoftver terjedt el hazánkban, melyet ma már

saját lappal rendelkező látássérültek az egyetemi tanulmányaik során rendszeresen használnak: jegyzetelésre, dolgozatírásra, szakirodalom feldolgozására, az internet használatára.

A vak ember nem közvetlenül olvassa a képernyőt, mint ahogyan a látó, hanem közvetve, tehát egy eszköz/szoftver (képernyőolvasó) segítségével. Míg a látó ember ránéz a képernyőre, meglátja az ott megjelenő összefüggéseket, párhuzamot tud vonni a képen megjelenő információk között és a számára éppen fontosakat hasznosítja csak. Ezzel szemben a vak ember számára egy „unintelligens” gép közli az információt, ebből következik, hogy olyat is, ami esetleg az adott feladatnál nem hasznos, sőt, hátrány (például egy óra megjelenik a bal felső sarokban). Ezért igen nehéz olyan képernyőolvasó programot készíteni, ami képes megfelelő módon „leválogatni” a szükséges információt a képernyőről. Jó példa erre egy táblázat felolvastatása. Míg a látó ember egyszerre látja a sorokat és oszlopokat, addig a képernyőolvasó szoftvert használó látássérült kizárólag lineárisan, soronként kapja meg az információt, ami egy több oszlopos táblázatnál teljes használhatatlanságot is eredményezhet.

A képernyőolvasó szoftverek a számítógép hangkártyáján és hangszóróján (vagy fejhallgatón) keresztül – néha külön hardver-elemként – felolvassák mind a leütött billentyűk nevét, mind a képernyőn látható üzeneteket. Magyarországon a legelterjedtebb képernyőolvasó szoftver a JAWS for Windows, ill. az ingyenesen használható NVDA. képernyőolvasó szoftver.

A Jaws for Windows minőségi változást hozott a látássérült felhasználók életében. A kb. 14 nyelvre applikált képernyőolvasó minden igényt kielégít: hangkártyás beszéd, több nyelvi modul (ez online változtatható bármikor!), stb. A Windows-os felolvasórendszerek minden olyan objektumot képesek felolvasni, melyek szöveget tartalmaznak. A képeket, szöveg nélküli gombokat nem képes interpretálni. A Jaws már kifejezett pásztázó üzemmódot is tartalmaz, mellyel a képernyő virtuálisan körbejárható és minden eleme felolvastatható a Jaws-zal. A Windows fejlődésével párhuzamosan a JAWS alkalmassá vált annak a kihívásnak a megválaszolására, hogy a vak és a csökkent látóképességű felhasználók elérhessék ugyanazokat az információkat, melyek mások rendelkezésére állnak a weben és a népszerű alkalmazásokban, valamint a speciális

dokumentumformátumú fájlok, például a PDF és a HTML dokumentumok olvasásakor. Emellett a JAWS egy, a vak és csökkent látóképességű számítógép-felhasználók számára készült termékcsalád része, mely képernyőnagyító, képolvasó és felolvasó szoftvert, vakok számára készült digitális személyi asszisztentst, Braille kijelzőket és jegyzetkészítőket is magába foglal. A Freedom Scientific termékeinek legújabb verziói nem csak egymással működnek együtt, a számítógépen használt más kiegészítő termékek használatát sem zavarják. Az „Informatika a Látássérültekért” Alapítvány által honosított JAWS for Windows képernyőolvasó program a magyar látássérült emberek számára lehetővé tette a Windows operációs rendszer önálló használatát.

Az NVDA képernyőolvasó program beszédszintetizátor segítségével hozzáférést biztosít a Windows operációs rendszerhez, valamint számos egyéb alkalmazáshoz vakok és gyengénlátók számára. A program nyílt forráskódú és ingyenesen hozzáférhető bárki számára, ellentétben a Jaws for Windows programcsomaggal. Mára hazánkban is ez lett a második legelterjedtebb képernyőolvasó alkalmazás.

Hátránya, hogy a magyar nyelvű beszédmotorok nem ingyenesek. A NVDA képernyőolvasó nem tartalmaz külön beszédmotort, azokat csak különböző felületeken (pl. SAPI4, SAPI5) kezelni tudja, tehát a kimondandó üzeneteket egy beszédmotor számára eltudja küldeni. Magyar nyelvű beszédmotorként az E-Speak beszédmotort ajánlják, amely hangminősége a JAWS által használt Profivox beszédmotorhoz képest igen csak szegényes.

Ennek ellenére egyre jobban növekszik azon felhasználók tábora, akik a Jaws for Windows programjuk mellett használják a NVDA-t, ugyanis az ingyenes GPL programok felolvastatását jobban oldja meg a NVDA: Open Office csomag, Firefox, Thunderbird levelező, stb.

Érdemes megkülönböztetni a képernyőolvasó szoftvert, amely kommunikál az operációs rendszerrel és speciális funkciókat biztosít, illetve a vele együttműködő beszédszintetizátort, amely a hangkártyán és hangszórón keresztül felolvassa a képernyőolvasó üzeneteit. A JAWS for Windows „magyar hangja” a BME TMIT-n fejlesztett Profivox beszédszintetizátor, de több más, magyar nyelvű beszédszintetizátor

is ismert és elérhető, mint pl. a NVDA. programba integrált E-speak beszédmotor, mely a Magyarokon kívül több nyelven is képes megszólalni.

Képernyőolvasó szoftverek természetesen nem csak windowsos környezetben érhetőek el. A Mac OS X-nek alapvető része a VoiceOver képernyőolvasó szoftver, mely a NVDA-hoz is portolható és a közel 60 nyelvből Magyarul is tud.

Az Ubuntu Linux disztribúcióinak szintén része az Orca beszédszintetizátor, sőt kifejezetten vakbarát Ubuntu-klón operációs rendszer is létezik BeLin (Beszélő Linux) néven, az ezekben használt magyar nyelvű Espeak beszédszintetizátor minősége azonban jelenleg messze elmarad a Profivoxtól.

Le kell számolni egy tévhitet, mely szerint a fogyatékos emberek bármely csoportja beszédfelismerő szoftvert használna: ma még egyáltalán nem létezik olyan, magyar beszédet felismerő szoftver, amely érdemben a számítógép vezérlésére lenne használható. A vak felhasználók hétköznapi QWERTY-billentyűzeteket használnak, amihez persze érdemes minél előbb megtanulniuk szó szerint vakon gépelni. A Vakok iskolájában (mely szegregált oktatási intézmény) e készségek megtanítása kötelező tantárgyként szerepel az intézmény pedagógiai programjában.

Az informatika oktatásban nincs nagy jelentősége, de a reál tantárgyak esetén fontos szerepe van az emberi felolvasásnak, a képletek ugyanis számítógéppel vagy Braille-ben nagyon nehezen értelmezhetőek, ilyenkor szinte kizárólag az emberi, vagyis az értelmezett felolvasás jelenthet megoldást.

A vak felhasználók informatikai tananyaga más jellegű is kell legyen, csak a billentyűzet és a képernyőolvasó programok használatára alapozhat. Az egyetlen bárki számára elérhető, vakbarát ECDL tananyagot Herczeg Lajos, az „Informatika a látássérültekért Alapítvány” munkatársa írta, amely ingyenesen letölthető az alapítvány honlapjáról: www.infoalap.hu.

4.2. Elektronikus fehérbot fejlesztése az egyetemen

„A fehér bot utcai jelzés, a vakok "KRESZ"- táblája, szimbóluma. A fehér bot kb. 90 cm hosszú fa vagy könnyű fém. A botok egy része összehajtható, ezért praktikusak, mert dolguk végeztével összecsuksva kis helyen is elférnek. A fehérbot hosszúságát a használó testmagassága alapján határozzák meg. Függőleges tartáskor a földtől a mellcsontig kell érnie. A legelterjedtebb a 12 mm átmérőjű csőből készült bot, valamilyen alumínium ötvözetből, a végén kampó van, alsó vége nyloncsúcsban végződik, amit cserélni lehet, a kampó alatt a bot gumival behúzott fogórészt tartalmaz, hogy ezzel a botot biztonságosan és kényelmesen lehessen tartani. Többféle típusú összecsukszó hosszú bot létezik. Ma már rendelkezésre állnak görgő botvégek, kerámiából, illetve kopásálló műanyagból.” (Csattos, 1984)

Világviszonylatban is új vakvezető rendszert fejlesztettek ki az Óbudai Egyetemen látássérült szakemberek bevonásával, többek között jó magam is tesztelő-fejlesztője voltam a csapatnak, mint érintett szakember.

A vakok közlekedését segítő hagyományos fehér bothoz hasonlóan, az A-bot az önálló közlekedésben adhat támpontokat. A lényegi különbség, hogy a beépített elektronika olyan útszakaszon is segítheti a biztonságos átjutást, ahol nincs a bottal mechanikusan letapogatható környezeti támpont (pl. járdaszegély vagy fal). A működés lényege, hogy a bot végébe beépített elektronikus érzékelő segítségével a látássérült személy érzékelni tudja az úton (esetenként az útban) elhelyezett vezető szálát, melyen mint a mitológiai Ariadné fonalon biztonságosan végig tud haladni, és segítségével ki lehet jutni a gyakran labirintusnak tűnő gyalogos közlekedési helyzetekből; ezért is kapta az „Ariadné bot” – A-bot fantázia nevet az eszköz.

A bot önálló működésű. Alap verzióban nem kapcsolódik más eszközökhöz. A vezetősávot rezgéssel illetve hanghatással is jelzi. A kiegészítő szolgáltatások biztosítására vezeték nélküli kapcsolattal okostelefonhoz is csatlakoztatható, ami a kitüntetett helyeken lokális információkat is szolgáltathat RFID/NFC vagy GPS/WIFI alapú helyazonosítás alapján.

„A tájékozódás nem más, mint saját személyünk környező tárgyakhoz viszonyított helyzetének meghatározása akár zárt térben, akár a szabadban, és az erre épülő képesség a helyes út megtalálására és követésére. Az ember felhasználja az érzékeit arra, hogy megértse elhelyezkedését a környezetben, egy adott időben. A tájékozódást és a mozgást meghatározhatjuk úgy, mint azon fogalmak, készségek és technikák, amelyek szükségesek ahhoz, hogy biztonságosan, hatékonyan közlekedjünk bármely környezetben és bármely környezeti feltételek közepette. Ebben a folyamatban nagyon fontos szerepet játszik a mozgás mellett az érzékszervi ellenőrzés és az értelmi tevékenység, vagyis az érzékelés és az észlelés. Abban az esetben, ha a látás súlyos mértékben sérül, a többi érzékszerv segíti ezt a képességet is. Ezek nem veszik át automatikusan a szemfunkcióját, hanem intenzív tanulási folyamatot szükségeltet ahhoz, hogy megfelelően tudják ezt a funkciót kompenzálni és használhatóak legyenek a mozgásban, tájékozódásban.” (Benedekfi, 2010)

Az Ariadné bot fejlesztésében több látássérült is részt vett (a fejlesztés fél éve alatt), főként az Óbudai Egyetem felnőtt diákjai, oktatói - Dr. Kutor László és Dr. Major László az Óbudai Egyetem címzetes egyetemi tanárainak vezetésével.

4.5 Látássérültek ECDL-oktatása az Óbudai Egyetemen

Előzmények:

Az ELTE TTK programozó és programtervező matematikus szakán – a szak indítása – 1970-óta folyamatosan jelentkeztek sérült emberek a szakra. Ez a pálya mozgássérültek számára igen vonzó, hiszen akár egy távoli terminálról is végezhetik a munkájukat. 1979 után Helfenbein Henrik (a kar fogyatékosügyi koordinátora) azt a feladatot kapta, hogy derítse fel milyen lehetőségek vannak vak illetve gyengén látó diákok oktatására. Felvette a kapcsolatot a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutatóintézetében működő hátrányos helyzetű emberek segítségét kutató munkacsoporttal, akikkel azóta is szoros kapcsolatban áll. Az általuk fejlesztett beszélő számítógép család (Brailab) illetve meghangosított személyi számítógépekre alapozva sikerült az 1980-as évek elejétől kialakítaniuk egy szaklaboratóriumot. A beszélő gépeken kívül scanner, karakterfelismerő program és Braille-nyomtató segíti a vakok és

gyengén látók munkáját. Az oktató központ létrehozása után a látássérült diákok felvételének nem volt akadálya a programozó szakra, ahol a mai napig közel tíz diák végzett. A laboratórium nyitott, így nemcsak a Természettudományi Kar, hanem a Jogtudományi és Bölcsészstudományi Kar látássérült hallgatói is rendszeresen megfordulnak a speciálisan kialakított gépteremben. A koordinátor és mestertanár által irányított laboratóriumban egy vak, (volt diák) felügyeli a rendszereket. Az 1990-es évek második felében ismét az MTA KFKI kutatóival közösen újabb kísérletbe kezdtek, amelynek célja távoktatás és az informatika korszerű eszközeinek az együttes felhasználása az oktatásban annak érdekében, hogy a látás-, hallás- illetve mozgássérült emberek lehetőségei növekedjenek. (Erről a kutatásról itt lehet olvasni bővebben: Arató A.-Giese P.-Helfenbein H.-Tölgyesi J.: Sérült emberek integrált távoktatási kísérlete NETWORKSHOP'97, Keszthely konferencia kiadványa, (Keszthely, 1997. május 27-29) p60, 1997.)

Ennek a kutatásnak a folytatásaként, illetve az elért eredmények továbbadása és megismertetése érdekében az 1998-99-es tanévben egy teljesen új jelenleg fakultatív tantárgyat vezettek be az ELTE-n: a TÁVOKTATÁS ÉS INFORMATIKA című tárgy a végzés előtt álló IV. éves informatika szakos középiskolai tanárjelöltek részére választható tantárgy. A kedvező tapasztalatok, hogy az évfolyam nagy része (80 százalék körül) felveszi a tárgyat. A szakember azt reméli a tárgy oktatásától, hogy a végzett diákok kikerülve az ország különböző középiskolaiba fel tudják vállalni a sérült diákok integrált középiskolai oktatását. Bízni tudják az iskolájuk vezetését és tanári karát, hogy merjék felvállalni a sérültek oktatását, mivel ismeretük lesz a lehetőségekről, a nehézségekről és lehetséges megoldásokról. Valószínűleg ezek a tanárok jelenleg megelőzik korukat, hiszen fel tudják venni a munkát ezen a napjainkban kiemelten fontos területen, mint a távoktatás.

A látássérültek ECDL-oktatását dr. Kutor László az Óbudai Egyetem Neumann János Informatikai Karának oktatója kezdeményezte (akkoriban még Budapesti Műszaki Főiskola), itt jött létre elsőként az ECDL-vizsgaközpont, ahol látás- és hallássérültek is tanulhatnak.

A tanfolyam közvetlen célja az „ECDL Start” (újabb nevén ECDL-Base) vizsgákra való felkészítése, ezután támogatás informatikával kapcsolatos munkahely szerzéshez.

A felkészítés főként az ECDL base-re fókuszál, de az oktatók tapasztalata szerint a hallgatók nagy része a négy modulós alap bizonyítvány megszerzése után megpróbálja teljes körű ecdl-bizonyítvány megszerzését abszolválni.

"ECDL Base bizonyítványt kaphat mindenki, aki érvényes vizsgakártyával rendelkezik, és eleget tett a három alapmodul (Számítógépes alapismeretek, Szövegszerkesztés és Online alapismeretek) és egy szabadon választott (tehát összesen négy) modulvizsga követelményeinek. A Base modulvizsgákra vonatkozó szabályok megegyeznek az ECDL Standard vizsgákra érvényes szabályokkal.

Az ECDL Base moduljai:

- Kötelező modulok:
 - Számítógépes alapismeretek
 - Online alapismeretek
 - Szövegszerkesztés
- Szabadon választható modulok:
 - Táblázatkezelés
 - Adatbázis-kezelés
 - Prezentáció
 - Képszerkesztés
 - Webszerkesztés
 - IT biztonság
 - Elektronikus hitelesség, elektronikus aláírás"

A fogyatékossgal élő hallgatók érdekében úgy változtattak a tananyagon, hogy a grafikus részek, mint pl. a prezentáció kiváltására beiktattak egy nyolcadik modult kizárólag vak, vagy gyengénlátó vizsgázóknak. Ez a modul az OCR (optikai karakterfelismerés) és képernyőolvasó program kezelését kéri számon.

A tanfolyam célja elsősorban a módszertan kidolgozása a vakok és látássérültek ECDL oktatására és vizsgáztatására. A tanfolyamok 2001 októberétől folynak. A tanfolyamokat Ecsedi Csaba – látássérült - programozó matematikus vezeti. A tanfolyam és a vizsga térítésmentes a hallgatók számára, az Óbudai Egyetem finanszírozza.

A hallgatók kiválasztásánál a következő szempontok érvényesülnek:

- Érettségi, vagy középiskolai tanulmányok
- Továbbtanulási szándék, illetve megkezdett felsőfokú tanulmányok
- Számítógéppel kapcsolatos elhelyezkedési szándék
- Otthoni számítógép-használati lehetőség

A teljeskörű ECDL vizsga anyaga:

- Táblázat kezelés
- Adatbázis kezelés
- Prezentáció
- Prezentációt helyettesítő modul:
 - Képernyőolvasó Programok (JAWS, NVDA)
 - Optikai karakterfelismerők (Omnipage, Abby Finereader)

Az egyes modulok képzési időtartama 40 óra. A felkészítés gyakorlat központú, minden modult gyakorlati feladatokon keresztül mutatnak be, az egyéni tanulás segítésére, minden témakörhöz számos otthon kidolgozandó feladatot jelölnek ki. A foglalkozások konzultációs jellegűek, tematikája az ECDL vizsgaközpont által kiadott tananyag szerint épül fel. A közösen megtárgyalt, egyénileg kipróbált anyagrész mellett lehetőséget biztosítanak az otthoni gyakorlás során felmerült kérdések tisztázására is. A feladatokat számítógépes adathordozón kapják meg a vizsgázók.

A látássérültek számára szóló vizsga időtartama 90 perc. Az információ megszerzésének bonyolultabb, időigényesebb módja miatt az ECDL vizsgákra vonatkozóan egy-egy modul megoldási ideje 45 percről a duplájára módosult.

A vizsgakártyát a Neumann János Számítógép-Tudományi Társaság bocsátja rendelkezésre a jelentkezők számára, ezzel segítve a hátrányos helyzetű fogyatékos embereket.

Az ECDL bizonyítványt korra és iskolai végzettségre való tekintet nélkül bárki megszerezheti. Az esélyegyenlőség jegyében az ECDL Alapítvány és a nemzeti ECDL Irodák különös hangsúlyt fektetnek arra, hogy fogyatékos emberek is részt vehessenek a képzésen, illetve vizsgán. A számukra megállapított, speciális körülmények között történő (képzéssel és) vizsgával megszerzett bizonyítvány teljes értékű, minőségében semmiben nem különbözik a standard és szigorú minőségbiztosítási normák által szabályozott ECDL-bizonyítványtól.

„A speciális képzési és vizsgakövetelményeket igénylő fogyatékos személyek csoportjai az alábbiak:

- siket és nagyothalló emberek
- vak és gyengénlátó emberek
- mozgáskorlátozott emberek
- értelmileg akadályozott emberek
- beszéd fogyatékos emberek
- állandó orvosi kezelés alatt álló személyek
- tanulási nehézségekkel küzdő emberek” (njszt.hu – utolsó látogatás: 2017-12-06)

A fogyatékos személyeket vizsgáztatni kívánó vizsgaközpontokat az NJSZT Országos ECDL Irodája akkreditálja, a központ ez irányú kérelmének jóváhagyásával. A nemzeti ECDL Iroda esetenként az alábbi speciális körülményekre vonatkozó igényeket hagyhatja jóvá:

„A vizsga idejének (45 perc) legfeljebb 100%-kal való meghosszabbítása (azaz maximum 90 perc)

- Külön vizsgaterem biztosítása (a vizsgáztató állandó jelenléte mellett)

- Segédeszközök (pl. képernyőolvasó program, képernyőnagyító program, beszéd szintetizátor stb.) használata
- Speciálisan nagy formátumú vizsgalapok használata
- Jelnyelvi tolmács igénybe vétele hallássérült emberek számára. A jelnyelvi tolmács feladata az instrukciók illetve a vizsgázók által feltett kérdések és az azokra adott válaszok lefordítása. A jelnyelvi tolmácsolás tényét dokumentálni kell - a tolmács nevét az archivált teszt-feladatok mellé fel kell jegyezni.
- Felolvasó igénybe vétele.
- Mozgássérült emberek, látássérült személyek, vagy speciális tanulási nehézségekkel küzdő vizsgázók esetében lehetőség van felolvasó személy igénybe vételére. A felolvasó a vizsgafeladatot, illetve a vizsgázók által feltett kérdéseket ismertetheti hangosan. A felolvasó csak a leírt szöveget olvashatja fel, azt nem egészítheti ki semmivel, és nem is értelmezheti saját szavaival. Lehetőség van azonban arra, hogy a felolvasó a látássérült emberek számára verbálisan értelmezze a vizsgafeladatokban szereplő írásjeleket, illetve grafikai elemeket. A felolvasó nem adhat tanácsokat a feladatok megoldásával kapcsolatban, még a részfeladatok megoldásának sorrendjét illetően sem.
- Szóbeli vizsga lehetősége az 1. modul anyagából. Ebben az esetben a vizsgáztatónak kell lejegyeznie a vizsgázó válaszait, az elhangzottakhoz hűen, azokat semmilyen formában nem változtatva.
- Személyi segítő a vizsga alatt. A személyi segítő a feladat megoldásában semmilyen körülmények között sem segíthet.
- Vizsgaközponton kívüli vizsga a fogyatékos emberek speciális helyzetének megfelelő körülmények között.
- Vizsga a fogyatékos személyek lakhelyén vagy iskolájában.
- Szünet, vagy pihenő beiktatása vizsga közben. A pihenőidő alatt a vizsgázó a vizsgafeladattal nem foglalkozhat.
- Amennyiben felolvasó vagy jelnyelvi tolmács segítségét kéri, az ilyen segítséggel vizsgázók számára külön vizsgatermet és vizsgáztatót kell biztosítani, hogy a többi vizsgázót ez ne zavarja.” (<http://njszt.hu/ecdl/mukodesi-szabalyzat> - utolsó látogatás: 2017-12-06)

A speciális vizsgakörülményeket igénylők igényüket a vizsgaközponthoz nyújtják be (egy erre szolgáló „Kérelem” űrlapon). A vizsgaközpont a kérelmet továbbítja az Országos ECDL Irodának jóváhagyás céljából. (Amennyiben a vizsgaközpont a kérelemben foglaltaknak nem tud eleget tenni, úgy az Országos ECDL Iroda lehetőségeihez mérten segítséget nyújt a megfelelő vizsgaközpont megtalálásában.) A kérelemhez csatolni kell egy pártatlan szakértői állásfoglalást (pl. orvosi, oktatói, pszichológusi igazolást) arról, hogy a kérelmezőt a kért speciális körülmények valóban megilletik.

Az ECDL Iroda azon kérelmeket fogja jóváhagyni, amelyek valós igényeket tükröznek. Néhány kivételes esetben maga a vizsgaközpont (pl. vakok intézete) dönthet a benyújtott kérelmekről. Ebben az esetben a vizsgaközpont erről külön megállapodást köt az Országos ECDL Irodával.

A vizsgaközpontnak minden speciális körülmények közt lezajlott vizsga részleteit archiválnia kell, és ezekbe betekintést kell nyújtania az Országos ECDL Iroda, illetve a nemzetközi ECDL Alapítvány munkatársai számára. A vizsga megkezdése előtt valamennyi speciális körülményt (eszközt, segítőket stb.) biztosítani kell. A vizsgáztatónak tudnia kell arról, hogy a vizsgázók között vannak speciális körülményeket igénylő fogyatékos emberek is, és tisztában kell lennie a velük kapcsolatos teendőkkel:

A látássérült vizsgázók számára, akik a teremben elhelyezett órát nem látják, jelezni kell a rendelkezésre álló időt. Ezt azonban csak olyan gyakorisággal szabad tenni, hogy ne okozzon fokozott vizsgadrukkot.

A fogyatékos vizsgázók kérhetnek több (vagy speciálisan kiképzett) helyet vakvezető kutya, kerekesszék vagy egyéb segédeszköz számára.

Bizonyos esetekben (pl. jelnyelvi tolmács vagy felolvasó igénybe vétele esetén) szükség lehet külön vizsgaterem biztosítására a vizsga zökkenőmentes lebonyolítása érdekében.

- Előfordulhat, hogy a vizsga során személyi segítőre van szükség. Ebben az esetben mind a vizsgázónak, mind a személyi segítőnek tisztában kell lennie ezen szabályzatban foglaltakkal.
- A vizsgázó és a személyi segítő lehetnek egymás ismerősei, és ugyanaz a segítő vehet részt valamennyi modulvizsgán.
- A személyi segítőnek aláírásával kell tanúsítania, hogy segítőként részt vett a vizsgán, azonban a segítés ténye a vizsgakártyára nem kerül fel.
- A személyi segítő a vizsga alatt a vizsgafeladat megoldásával kapcsolatban semmit nem mondhat, ill. semmiféle segítséget nem nyújthat.

A fogyatékos embereknek is a vizsgáztató akkreditált ECDL-vizsgaközpontoknak biztosítaniuk kell az érintett célcsoport számára akadálymentesített hozzáférést, és a zavartalan vizsga-körülményeket. Bizonyos esetekben szükség lehet speciális infrastruktúrára is (wc a mozgáskorlátozottaknak, erősebb világítás, több hely személyi segítő vagy vakvezető kutya részére, stb.). A vizsga részleteit (pl. jelnyelvi tolmács, felolvasó, személyi segítő neve) dokumentálni és archiválni kell.

Eredmények:

2017-ben teljeskörű ECDL vizsgát tett: 4 fő

ECDL base bizonyítványt szerzett: 18 fő

Jelenleg a 6 csoportban folyó tanfolyamra 32 hallgató jár.

A hallgatók vállalják a hosszú utazással járó nehézségeket is. Többen távoli városokból, például Debrecenből és Szombathelyről is érkeznek a tanfolyamra, tájékoztatott személyes beszélgetésünk alkalmával Dr. Kutor László egyetemi docens.

További célok:

- Az ECDL előkészítő tanfolyamok beindításának támogatása több helyen az országban
- Távoktatás jellegű képzés kidolgozása és beindítása
- Informatikai tanácsadó központ megalakításának támogatása.

2010. Június 22-én a budapesti Gyengénlátók Általános iskolájában rendezték meg azt a konferenciát, melyet az „Informatika a látássérültekért” Alapítvány és a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (NJSZT) közösen szervezett. A konferencia célja az volt, hogy a látássérült emberek informatika oktatását végző rehabilitációs központok és a látássérültek ECDL-vizsgáztatását felvállaló, vagy azt tervező ECDL-vizsgaközpontok tájékozódjanak az oktatási és vizsgáztatási lehetőségekről, módszerekről. Az ECDL vizsgára azért érdemes fókuszálni, mert ezt egész Európában elfogadják az informatika bizonyos szintű tudásaként, és a tapasztalatok alapján a hét modulból álló vizsgarendszerből a vak és a gyengénlátók is képesek felkészülni és vizsgát tenni. Ezt erősítette meg dr. Kutor László is a konferencián elhangzó előadásában, aki az Óbudai Egyetem Neumann János Informatikai Karának tanára. Ebben az intézményben az előadó kezdeményezésére jött létre elsőként az ECDL-vizsgaközpont, ahol látás- és hallássérültek is tanulhatnak, majd vizsgázhatnak. A tapasztalatok alapján ezzel a többlettudással jóval sikeresebb az érintettek továbbtanulási esélye, és az új közösségben fogyatékoságuk elfogadtatása. Szuhaj Mihály, az „Informatika a látássérültekért” Alapítvány elnöke és egyben a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány kuratóriumi tagja úgy véli, hogy a technika fejlődésével mára már teljes körűen elérhetővé vált a látássérültek számára is az informatika kínálta lehetőségek kiaknázása. Előadásában hangsúlyozta, hogy a párhuzamosan végrehajtott fejlesztés, azaz az elemi rehabilitációs központok hálózattá való kiépítése és a regionális rehabilitációs képzőközpontok akadálymentesítése fontos lépés volt. Szatmári Péter ügyvezető helyettes és Herczeg Lajos informatikus/oktató (nevéhez fűződik a látássérültek számára elkészített ECDL tananyag is) a felnőttkori látássérültek oktatásának gyakorlati tapasztalatairól számoltak be. Helfenbein Henrik (ELTE Informatikai Kar) előadásában bemutatta a látássérültek számára elkészült vizsgapéldatár kiegészítő CD-jét. Az előadó beszámolt a fogyatékosággal élő hallgatók számára nyújtható kedvezményekről, amelyek a színvonalat nem csökkentik, ugyanúgy kéri számon a tudást a látássérültektől, mint a látó emberektől. (Saját tudósításom alapján, 2010)

Összefoglalás

Napjainkban sajnos még mindig arányaiban kevés fogyatékossgal élő hallgató jut be a felsőoktatásba, annak ellenére, hogy ennek elvi lehetősége adott.

Diplomamunkámban igyekeztem bemutatni a felsőfokú végzettség jelentőségét az egyén munkaerőpiaci-helyzetére, valamint ezáltal életminőségére vonatkozóan. Bizonyított, hogy a felsőfokú végzettség jelentősen növeli a fogyatékossgal élők lehetőségeit minden tekintetben.

A minél szélesebb körű továbbtanulás érdekében azonban elengedhetetlen, hogy a felsőoktatási intézmények felkészültek legyenek a fogyatékossgal élő hallgatók fogadására. Ennek elvi feltételei immáron megteremtődtek a jogszabályi változások révén, ám a gyakorlat sajnos nem mindig követi az elméletet. Hiába biztosított a hallgató továbbtanulása, ha az intézmény számára megközelíthetetlen, vagy az épületen belül nem tud közlekedni az akadálymentesítés hiánya miatt.

Szerencsére akadnak azonban előremutató törekvések. Munkámban elsősorban az Óbudai Egyetem gyakorlatát vizsgáltam meg, ahol immáron számos pozitív, iránymutató kezdeményezés valósult meg.

A fogyatékossgal élő hallgatókkal szemben támasztott intézményi követelményeket elsősorban az oktatási integráció oldaláról közelítettem meg, mivel ezen a téren már rendelkezésre állnak részletesen kidolgozott útmutatók, módszertani anyagok. Mivel egyre inkább elterjedőben van az integrált oktatás, így a felsőoktatásba a hallgatók már gyakorlati tapasztalatokkal érkeznek, az általános- és középiskolában elsajátított egyéni, speciális szükségleteikhez igazodó tanulási gyakorlatukat vihetik tovább a felsőoktatási intézményekbe is.

Ugyanakkor elengedhetetlen, hogy maguk az intézmények is felkészültek legyenek ezen a téren. A törvényi kötelezettségeknek megfelelően a felsőoktatási intézmények már rendelkeznek esélyegyenlőségi szabályzattal, valamint fogyatékosügyi koordinátor segíti az érintett hallgatókat.

Az akadálymentesítés terén is találunk előremutató törekvéseket, kezdeményezéseket az intézményi gyakorlatban.

Ilyen például az Óbudai Egyetem Elektronikus Fehér Bot kezdeményezése, amelyet diplomamunkámban részletesen bemutattam.

A fogyatékossgal élő hallgatók felsőoktatási tanulmányok során elengedhetetlen (dokumentált) informatikai tudását hivatott bővíteni az egyetemen kidolgozott ECDL-oktatás, amely nem csak az intézmény hallgatói számára érhető el, hanem „külsősök” számára is. A tapasztalat azt mutatja, hogy van igény az ilyen típusú képzésre.

Bár ezek a kezdeményezések lokálisan érvényesülnek, apránként kialakulhat egy olyan közös tudásbázis, amelyből bármely intézmény képes meríteni és minden egyes jó gyakorlat elősegítheti a fogyatékossgal élők felsőoktatási tanulmányait.

Summary

Nowadays unfortunately still just a few disabled student get into higher education despite it is matter of principle.

I tried to introduce the significance of higher education in the individual's labor market situation or rather in reference to quality of life. It is proven that higher qualification significantly raises disableds' possibilities at all points.

To provide a wide range of further education it is indispensable for higher education institutions to be prepared for those students who live with disability. Its possibilities of principle are prepared due to the changes of the law however practice does not always follow the theory. If the institution is unapproachable or the student cannot ply inside the building due to the short of accessibility the assurance of further education is vain.

Fortunately there are aspirations a way forward. I principally spied the practice of University of Óbuda in my task where several positive, 'flagship initiatives' came true. I drew on the institutions' requirements on the view of the education integration as guidance and methodological documents are available in detail. The integrated education is spreading thus students start higher education with technical experiences, they can take on their learning routine from primary and secondary school which toe the mark to their special pretension.

At the same time the institutions' preparedness is indispensable in this field. Higher education institutions have equality regulation and a disability coordinator helps the concerned students.

We can find aspirations a way forward in the field of accessibility. Such as the Electronic Cane initiation of University of Óbuda that I represent in detail in my thesis.

In further education studies the (certified) IT knowledge is indispensable for the

disabled. The ECDL education at university is not only available for the institution's students but for externals too. The experience shows that there is a pretension to this kind of courses.

Although these initiations succeed locally, a common knowledge base develops from which any institutions can draw and every good practice can assist the disabled's higher education studies.

Irodalomjegyzék

Jogszabályok:

1. 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
2. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
3. 2011. évi CXCV. Törvény a nemzeti köznevelésről
4. 2011. évi CXCV. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról
5. 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve
6. 321/2007. (XII. 5.) Korm. rendelet - a komplex rehabilitációról

Felhasznált irodalom:

1. Benedekfi Ibolya (2010): Az echolokáció kialakítása látássérült személyeknél
In: Erdélyi pszichológiai szemle 11. évf. 2. sz. / 2010 p. 219-236
2. Bernáth Ágnes: A megváltozott munkaképességű személyekkel kapcsolatos sztereotípiák értelmei In: Münnich Ákos (Szerk.) A megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci integrációját segítő pszichológiai ismeretek. Didakt Kiadó, Debrecen, 2008
<http://psycho.unideb.hu/rehabilitacio/pages/index.html>
3. Czike Klára (szerk., 2010): Aktív Műhely a gyakorlatban Az Aktív Műhely Foglalkoztatást Fejlesztő Eszközrendszer módszertani kézikönyve Kézenfogva Alapítvány Budapest
4. Csattos Márta (1984): Utak és kiutak, MGVYOSZ. pro 84/132
5. Csányi Yvonne (1990): Fogyatékosok integrációja – nemzetközi és hazai áttekintés (GYOSZE 1990/4. szám 271-279. old.)

6. Csepregi E. (2014): Országos jelentés - A magántanulóvá nyilvánítással kapcsolatos eljárás szakmai ellenőrzése. Budapest: Oktatási Hivatal Tanügyigazgatási és Ellenőrzési Osztály
7. Fótiné Hoffmann Éva (2001): Mozgáskorlátozott gyermekek integrált nevelése-oktatása
8. Gere Imre (2004): Kutatási összefoglaló „A megváltozott munkaképességű emberek munkaerő-piaci esélyeinek javítása a non-profit szektor foglalkoztató képességének megerősítésével, az ehhez szükséges feltételek kialakításával” c. támogatási program eredményeiről, Budapest
9. Gordosné Szabó Anna (2000): A gyógypedagógiai iskoláztatás fejlődése In: Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek, Budapest, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, 331-356.
10. Gosztonyi Nóra, Őszi Tamásné (2007): Útmutató autizmussal élő gyermekek, tanulók együttneveléséhez, sulíNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest
11. Hatos Gyula: Értelmileg akadályozott gyermekek integrált nevelése-oktatása – Útmutató szakértői bizottságoknak
12. Hegedüs Lajos—Ficsorné Kurunczi Margit—Szepessyné Judik Dorottya—Pajor Emese—Könczei György (2009): A fogyatékosságügy hazai és nemzetközi története
13. Kálmán Zsófia—Könczei György (2002): A Taigetosztól az esélyegyenlőségig.
14. Kardos Krisztina: Megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása, infójegyzet 2016/5.
15. Kovács Andrásné, Novák Valentin (2006): Mozgássérültek a közoktatásban In: Új Pedagógiai Szemle 2006 április
16. Kovács M. (2001): Integráció és előítélet-mentes oktatás In: Montessori Műhely. 2001(2) p. 5-7.
17. Kőpatakiné M. M., Mayer J.(2006): Élethosszig tanulni, de hogyan? : sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók a középfokú iskolákban In: Új Pedagógiai Szemle, 56(10) p. 87-113.
18. Kőpatakiné Mészáros Mária: Közben felnő egy elfogadó nemzedék In: Új Pedagógiai Szemle 2004. 54. évf. 2. sz. p. 38-48

19. KSH (2017): Statisztikai tükör Oktatási adatok 2016/2017
20. KSH: 2011. évi népszámlálás 11. Fogyatékossgal élők, Budapest, 2014
21. Lőrinczné Kovács Terézia–Ruff Ágota–Székelyné Kárpáti Ildikó (2007): Inkluzív nevelés Útmutató vak és aliglátó gyermekek, tanulók együttneveléséhez, SuliNova
22. Mayer J.(2011): Problémák és megoldások In: Mayer J.– Kőpatakiné M. M. (Szerk.): A szavak és a tettek, Budapest: Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, p. 25-60.
23. Oktatási és Kulturális Minisztérium (2009): Fogyatékossgal élő hallgatók a felsőoktatásban – Tájékoztató
24. Óbudai Egyetem (2015): Az Óbudai Egyetem Hallgatói Követelményrendszerének 3. számú melléklete - Az Óbudai Egyetem Fogyatékossgal élő hallgatói tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről szóló szabályzata, Budapest, 2015
25. Perlusz Andrea: A hallássérült gyermekek integrált nevelése-oktatása – Útmutató szakértői bizottságoknak
26. Prim Online (2010): Konferencia a látássérültek ECDL oktatásáért <http://hirek.prim.hu/cikk/78317>
27. Réthy Endréné (2002): A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában – Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései, Magyar Pedagógia, 102. évf. 3. szám 284-285 o.
28. Réthy Endréné (2002): A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában – Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, Magyar Pedagógia, 102. évf. 3. szám, 281–300.
29. Szabóné Ivánu Zsuzsanna (szerk., 2013): Az Aktív Műhely Foglalkoztatást Fejlesztő Eszközrendszer hatékonyságának és eredményességének mérése Kutatási összefoglaló az „Aktív Műhely a hátrányos helyzetű régiókban” című projektben végzett hatékonyságmérésről, Kézenfogva Alapítvány, Budapest,
30. Székely Lajos – Lukáts Ágnes –Gritz Arnoldné Pápai Páriz (2006), Sajátos nevelési igényű gyermekek egészségfejlesztése a közoktatási intézményekben (Vélemények egy induló rendelet nyomában) prof. Egészségnevelési Országos

Egyesület, ÁNTSZ Fővárosi Intézete Egészségtan Tanárok Egylete, Budapesti Népegészségügy 2006. 2. SZÁM 123. o.

31. Székely Vince (2009): A munkanélküliség lélektana In: Horváth Anikó Katalin—Zölde Mónika— Pressingné Bánkuti Ágnes—Zétényi Ákos—Könczei György—Orbán Péter (szerk.): Rehabilitációs (munkavállalási) tanácsadás ELTE BGGYK, Budapest
32. Vargáné Mező Lilla (2006): Inkluzív nevelés – Az integrált oktatás jogi háttere Budapest, Sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
33. Vidonyiné S. R. (szerk.) (2010): A sajátos nevelési igényű tanulók integrált oktatására való érzékenyítéshez kapcsolódó pedagógiai módszerek támogatása. Sopron: Nyugat-Magyarországi Egyetem